

**Esiopetusvuoden palvelukokonaisuudet lasten
hyvinvoinnin ja yhdenvertaisuuden näkökulmista**

Anni Kauppinen

Varhaiskasvatustieteen pro gradu -tutkielma

Kevätlukukausi 2017

Kasvatustieteiden laitos

Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Kauppinen, Anni. 2017. Esiopetusvuoden palvelukokonaisuudet lasten hyvinvoinnin ja yhdenvertaisuuden näkökulmista. Varhaiskasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. 69 sivua.

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää millaisia palvelukokonaisuuksia esiopetusikäisten opetuksen ja hoidon järjestelyt Suomessa muodostavat sekä tarkastella niitä lasten hyvinvoinnin sekä keskinäisen yhdenvertaisuuden näkökulmista. Hyvinvoinnin kuvaajina käytettiin vuorovaikutukseen vaikuttavia tekijöitä sekä opetuksen ja hoidon pysyvyyttä.

Tutkimus toteutettiin osana Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamaa CHILDCARE-hanketta. Aineisto koostui kymmenestä varhaiskasvatuksen esimiehen puhelinhaastattelusta, joissa saatiin tietoa yhteensä kahdentoista kunnan esiopetuksen ja hoidon järjestelyistä. Aineistoa analysoitiin sisällönanalyttisin menetelmin.

Tutkimus osoitti, että kunnissa oli käytössä suuri määrä erilaisia esiopetusikäisten opetuksen ja hoidon palvelukokonaisuuksia. Palvelukokonaisuudet erosivat toisistaan lasten hyvinvoinnin näkökulmasta erityisesti yksittäisen lapsen opetuksen ja hoidon pysyvyyden osalta: esiopetus ja sitä täydentävä hoito voitiin järjestää yhdessä, kahdessa tai jopa kolmessa eri ryhmässä. Ryhmät saatettiin järjestää myös eri paikoissa. Lisäksi eroja löydettiin vuorovaikutussuhteisiin vaikuttavissa tekijöissä.

Tutkimuksen perusteella voidaan päätellä, että esiopetusvuoden palvelujen järjestämiseen ei ole tällä hetkellä Suomessa yhtä vakiintunutta tapaa, vaan vaihtelut ovat suuria sekä kuntien välillä että niiden sisällä. Tämän vuoksi myös esiopetusikäisten lasten yhdenvertaisuus hyvinvoinnin ja koulutuksellisen tasa-arvon näkökulmista voi olla vaarassa.

Asiasanat: esiopetusvuosi, hyvinvointi, yhdenvertaisuus, esiopetus, varhaiskasvatus, vuorohoito, kerhotoiminta

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO	4
1.1 Esiopetusvuoden järjestelmät.....	5
1.2 Lasten hyvinvointi	10
1.2.1 Vuorovaikutussuhteet.....	10
1.2.2 Pysyvyys.....	13
1.3 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus.....	14
1.4 Tutkimuskysymykset	16
2. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	18
2.1 Aineisto ja sen hankkiminen	18
2.2 Aineiston analyysi.....	20
3.3 Eettiset kysymykset.....	23
3. TULOKSET	25
3.1 Esiopetusvuoden palvelukokonaisuudet	25
3.2 Hyvinvoinnin edellytykset palvelukokonaisuuksissa.....	30
3.3 Yhdenvertaisuus palvelukokonaisuuksissa	41
4. POHDINTA	47
4.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset	47
4.2 Tutkimuksen arviointi.....	53
4.3 Käytännön hyödyt ja jatkotutkimushaasteet	55
LÄHTEET	58
LIITTEET	65

1. JOHDANTO

Esiopetusvuoden järjestelyt ovat Suomessa tällä hetkellä ajankohtaisia: esiopetus muuttui velvoittavaksi vuonna 2015 (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2015) ja esiopetusikäisten varhaiskasvatusoikeuden poistamisesta on keskusteltu aivan viime aikoina (HE 134/2016, 381). Esiopetusikäisten varhaiskasvatusoikeuden poistaminen tarkoittaisi sitä, että kunnat voisivat toteuttaa esiopetuksessa olevan lapsen hoidon kerhotoimintana tarkemmin säädellyn varhaiskasvatuksen sijaan. Opetusalan ammattijärjestö on ilmaissut huolensa muutoksen vaikutuksista esimerkiksi lapsen hyvinvointiin, alueelliseen tasa-arvoon ja esiopetuksen laatuun (OAJ). Esiopetuksen velvoittavuudella on erityisesti merkitystä vuorohoitoa tarvitsevien esiopetusikäisten kohdalla. Tarkasti tulkittuna sen voidaan katsoa tarkoittavan sitä, että esiopetusikäisen on tultava tiettyyn aikaan jokaisena arkipäivänä esiopetukseen, vaikka hänellä ei olisi silloin hoidon tarvetta. Tämä näkökulma jäi huomiotta tutkittaessa esiopetuksen velvoittavuuden vaikutuksia lasten ja perheiden näkökulmasta (Kinos & Palonen 2013).

Esiopetusvuoden palvelujen järjestämistä säätelee kaksi lakia, varhaiskasvatuslaki (1973/36) ja perusopetuslaki (1998/628). Näiden lakien soveltamiseen ei kuitenkaan ole olemassa selkeitä ohjeita (Mahkonen 2015, 62), ja soveltaminen on koettu käytännössä hankalaksi (Hujala ym. 2012, 70). Lisäksi kunnilla on itsenäinen päätäntävalta palveluiden järjestämisessä keskushallinnon luomien raamien sisällä (Nyyssölä 2009, 195), joten mahdollisuudet eroihin lakien tulkinnassa sekä palveluiden järjestämisessä ovat olemassa. Kuntaliiton varhaiskasvatuksen erityisasiantuntija Jarkko Lahtinen kertoi jo vuonna 2015, että osa kunnista on saattanut järjestää esiopetuksen täydentävää hoitoa kerhotoimintana neuvotellen ratkaistusta vanhempien kanssa (Uusi Suomi 5.6.2015). Yksi esimerkki kerhotoimintaa tällä hetkellä käyttävistä kunnista on Tampere, jossa siirtyminen esiopetusikäisten hoidon järjestämiseen pääosin kerhotoimintana aiheutti vilkkaan julkisen

keskustelun (Aamulehti 12.4.2016). Keskustelussa kävi ilmi, että vanhemmat eivät aina kokeneet voineensa vaikuttaa lapsensa hoidon järjestämisen tapaan varhaiskasvatusoikeuden edellyttämällä tavalla (Aamulehti 13.4.2016).

Esiopetusvuoden palveluita eli esiopetusta, varhaiskasvatusta, aamu- ja iltapäiväkerhotoimintaa sekä vuorohoitoa on yleensä tutkittu toisistaan irrallisina (esimerkiksi Brotherus 2004; Kalliala 2011; Strandell 2012). Arki on kuitenkin lapsille kokonaisvaltaista elämää, ei yksittäisiä irrallisia palasia (Kyrönlampi-Kylmänen 2007), minkä vuoksi tässä tutkielmassa haluttiin kiinnittää huomio esiopetusikäisten lasten arkeen kokonaisuutena. Tavoitteena on siksi selvittää, millaiseksi esiopetusikäisen lapsen arki rakentuu tai voi rakentua erilaisten esiopetus- ja hoitoratkaisujen kautta. Lisäksi ollaan kiinnostuneita siitä, millaisena erilaiset esiopetuksen ja hoidon järjestämisen ratkaisut näyttäytyvät lasten hyvinvoinnin ja heidän keskinäisen yhdenvertaisuutensa näkökulmasta. Tutkimus on laadullinen ja tiedonhankinta tehtiin osana valtakunnallista CHILDCARE-hanketta haastattelemalla puhelimitse varhaiskasvatuksen esimiehiä kymmenessä suomalaisessa kunnassa.

Seuraavaksi esitellään esiopetusvuoden järjestämistä koskevat lait ja asetukset sekä tutkimuksen pääkäsitteet. Viimeksi mainittuja ovat lasten hyvinvointi ja siihen vaikuttavat tekijät esiopetusvuoden palveluissa, sekä yhdenvertaisuus ja koulutuksellinen tasa-arvo. Tämän jälkeen esitellään tutkimusongelmat sekä tutkimuksen toteutus. Seuraavaksi on vuorossa tutkimuksen tulosten esittely. Lopuksi tarkastellaan vielä tulosten merkitystä ja jatkotutkimusideoita.

1.1 Esiopetusvuoden järjestelmät

Jokaisen lapsen on Suomessa osallistuttava oppivelvollisuusvuotta edeltävänä vuonna vuoden kestävään esiopetukseen tai muuhun esiopetuksen tavoitteet saavuttavaan toimintaan. Huolehtimisvastuu esiopetukseen osallistumisesta on lapsen huoltajilla. Pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin kuuluvilla on oikeus osallistua esiopetukseen myös edellä mainitusta poikkeavina aikoina.

Esiopetuksesta säädetään perusopetuslaissa muun perusopetuksen rinnalla. Yksi opetuksen tavoitteista on edistää sivistystä, tasa-arvoisuutta ja oppilaiden mahdollisuuksia osallistua koulutukseen ja kehittää itseään sekä taata koko maassa riittävä yhdenvertaisuus koulutuksessa. (Perusopetuslaki 1998/628 1 §, 2 §, 26 §.)

Kaikilla alle oppivelvollisuusikäisillä lapsilla on Suomessa myös oikeus varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvatus on tavoitteellista ja suunnitelmallista toimintaa, jossa painottuu pedagogiikka. Varhaiskasvatus on pyrittävä järjestämään siten, että se tarjoaa lapsen hoidolle ja kasvatukselle sopivan hoitopaikan ja jatkuvan hoidon sinä vuorokauden aikana, jona sitä tarvitaan. Varhaiskasvatusta voivat järjestää kunnat, kuntayhtymät tai muut palveluntuottajat. Sitä voidaan toteuttaa päiväkodeissa, perhepäivähoidossa tai muuna varhaiskasvatuksena. (Varhaiskasvatuslaki 1973/36 1 §, 2 §). Esiopetusta voidaan antaa siis perusopetuksen lisäksi myös varhaiskasvatuslain mukaisessa päivähoitopaikassa, jolloin esiopetukseen sovelletaan perusopetuslain lisäksi varhaiskasvatuslakia (Perusopetuslaki 1998/628 1 §, 2 §). Varhaiskasvatuslaki koskee esiopetusikäisiä päivähoitossa järjestettävän esiopetuksen lisäksi myös silloin, kun he tarvitsevat esiopetuksen lisäksi muuta hoitoa ja tuo hoito järjestetään varhaiskasvatuksen ympäristöissä.

Esiopetusvuoden palveluja järjestetään kolmen palvelun alla: perusopetuksessa, varhaiskasvatuksessa ja kerhotoiminnassa. Näitä palveluja koskevia lakeja, säädöksiä ja ohjeita on koottu taulukkoon 1.

TAULUKKO 1. Esiopetusta ja sitä täydentävää hoitoa koskeva lainsäädännöllinen ohjaus

	Esiopetus	Varhaiskasvatus	Aamu- ja iltapäivähoito
Laki joka koskee	Perusopetuslaki Päiväkodissa toteutettaessa myös Varhaiskasvatuslaki ¹	Varhaiskasvatuslaki ²	Perusopetuslaki ¹
Kasvattajat	Luokanopettajat Lastentarhanopettajat Muut joilla tarvittava koulutus ³	Lastentarhanopettajat Lastenhoitajat Perhepäivähoitajat ^{4,5}	Ohjaajat ³
Ryhmäkoko	Suositus 13/20, voidaan ylittää tarvittaessa ⁶	Päiväkodissa 24 (yli 3- vuotiailla) ^{2,4} Perhepäiväkodissa 4/8/12 ⁴	Ei rajoituksia
Suhdeluku	Suositus 1:13 tai 2:20 (toinen voi olla avustaja), voidaan ylittää tarvittaessa ⁶	Kokopäivähoidossa yli 3- vuotiailla 1:8, osapäivähoidossa 1:13 ⁴	Ei määritelty
Toteuttamispaikat	Koulu tai päiväkot, myös yksityiset toimijat ^{1,2}	Päiväkot, ryhmäperhepäivähoito, perhepäivähoito, myös yksityiset toimijat ²	Koulu, järjestöt tai yksityiset toimijat ¹
Palvelu	Esiopetus	Esiopetus ja / tai täydentävä hoito	Täydentävä hoito

¹perusopetuslaki 1998/628²varhaiskasvatuslaki 1973/36³asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 1998/986⁴asetus lasten päivähoidosta 1973/36⁵laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 2005/272⁶Opetusryhmien tila Suomessa 2014, 12

Esiopetusta järjestetään kahdessa rinnakkaisessa järjestelmässä, varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa. Tämä tapa on muotoutunut esiopetuksen historiassa (Virtanen 2008). Vuonna 2012 noin kolmasosa esiopetuksesta toteutettiin koulujen yhteydessä ja loput noin kaksi kolmasosaa päivähoidon yhteydessä. Päivähoidossa osa esiopetusryhmistä oli vain esiopetusikäisille tarkoitettuja, osassa oli muunkin ikäisiä lapsia. Perusopetuksen yhteyteen sijoitetuista esiopetusryhmistä suurin osa oli erillisiä ja pieni osa muiden koululuokkien yhteydessä toimivia. Esiopetusryhmien koko vaihteli erittäin suuresti muutamasta lapsesta yli 30 lapsen ryhmiin, ja

lähes 40 prosentissa ryhmistä oli yli 20 lasta. Ryhmäkokoihin vaikuttaa myös lasten osallistuminen päivähoitoon esiopetuksen lisäksi. Lähes kaikissa esiopetusryhmissä oli vähintään yksi pätevä opettaja. (Hujala ym. 2012, 81, 83.)

Esiopetuksen opetusryhmien koosta ei ole erikseen säädetty laeissa, mutta opetus- ja kulttuuriministeriö on vuonna 2000 antanut suosituksen asiasta. Sen mukaan esiopetuksen opetusryhmissä saa olla 13 lasta, tai jos ryhmässä työskentelee esiopetusta antavan opettajan lisäksi toinen ammatillisen koulutuksen saanut aikuinen, enintään 20 lasta. Ryhmäkoosta voidaan kuitenkin tarvittaessa ylittää. (Opetusryhmien tila Suomessa 2014, 12). Opetusta tulee antaa vuosiluokittain, mutta tarvittaessa eri vuosiluokkien oppilaita sekä mm. esiopetuksen oppilaita voidaan opettaa samassa opetusryhmässä. Erityistä tukea tarvitsevat oppilaat tulee huomioida ryhmäkoossa perusopetusasetuksen mukaisesti. Opetusryhmien enimmäiskoko voidaan kuitenkin myös ylittää, mikäli se on perusteltua eikä vaaranna tavoitteiden saavuttamista. (Perusopetusasetus 1998/852 2 §, 3 §, 4 §.)

Varhaiskasvatuksessa perhepäivähoidossa, ryhmäperhepäivähoidossa ja päiväkodissa alle 3-vuotiailla tulee noudattaa kasvattajien ja lasten välillä suhdelukua 1:4 (jälkimmäinen luku tarkoittaa, montako lasta yhdelle aikuiselle voidaan laskea), päiväkodeissa yli 3-vuotiailla kokopäivähoidossa 1:8 ja osapäivähoidossa 1:13 (Asetus lasten päivähoitosta 1973/36 6 §). Kerhotoimintaan tai perusopetukseen lasten ja kasvattajien välistä suhdelukua ei ole määritelty.

Esiopetuksen paikan määräytymisessä kuntien tulee huomioida, että oppilaalla on mahdollisuus käyttää päivähoitopalveluita (Perusopetuslaki 1998/628 6 §) ja vastaavasti päivähoitoa järjestettäessä on huomioitava, että päivähoitossa olevien lasten tulee voida osallistua esiopetukseen (Varhaiskasvatuslaki 1973/36 11 §). Opetusministeriö linjaa, että vuorohoidossa olevat esiopetusikäiset lapset on huomioitava erityisesti esiopetusta järjestettäessä. Heidän opetuksensa on järjestettävä lasten edun mukaisesti, jopa yksilöllisesti tai joka tapauksessa niin, että heidän esiopetus- ja päivähoitopäivistään ei muodostu kohtuuttoman pitkiä ja rasittavia. (Opetus- ja

kulttuuriministeriö 2011.) Koulutuksen arviointineuvoston raportissa (Hujala ym. 2012, 100) kehoitetaan myös huolehtimaan siitä, että vuorohoitoa tarvitsevien lasten esiopetus taataan riittävässä määrin ja mielekkäällä tavalla.

Esiopetusikäisten tarvitsemaa esiopetusta täydentävää hoitoa voidaan järjestää myös aamu- ja iltapäivätoimintana perusopetuslain mukaisesti. Aamu- ja iltapäivätoiminnan tavoitteena on mm. tukea kodin ja koulun kasvatustyötä ja edistää lasten hyvinvointia sekä tasa-arvoisuutta yhteiskunnassa. Sen tulee tarjota lapselle mahdollisuuksia lepoon sekä virkistävään ja ohjattuun toimintaan. Opetushallitus säätää toiminnalle tarkemmat sisällöt ja tavoitteet. (Perusopetuslaki 1998/628 48§.) Iltapäivätoiminta on Suomessa heikosti säädeltyä, ja tämän vuoksi toteutustavatkin ovat sekä ulkoisesti että sisällöllisesti hyvin erilaisia eri paikoissa ja eri järjestäjätahojen toiminnoissa. Lapset viettävät kuitenkin iltapäivätoiminnassa mahdollisesti jopa enemmän aikaa kuin koulussa, joten se on heidän arkensa kannalta merkityksellinen toimintaympäristö. Laadukkaan toiminnan järjestäminen sekä lasten viihtyminen iltapäiväkerhoissa ei ole itsestään selvää, koska iltapäiväkerhot kärsivät usein pienistä ja epätarkoituksenmukaisista tiloista, niukoista resursseista, suurista lapsiryhmistä sekä vaihtuvista ohjaajista. (Strandell 2012, 252-254.)

Esiopetuksen kasvattajiksi päteviä ovat luokanopettajat ja lastentarhanopettajat sekä muut tarvittavat opinnot suorittaneet henkilöt (Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 1998/986 7 §). Varhaiskasvatuksen kasvattajat päiväkodeissa voivat olla joko korkeakoulutettuja lastentarhanopettajia tai yleisimmin toisen asteen koulutuksessa lähihoitajatutkinnon suorittaneita lastenhoitajia (ks. Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 2005/272). Varhaiskasvatuksen perhepäivähoidossa ja ryhmäperhepäivähoidossa kasvattajilla ei ole virallisia pätevyysvaatimuksia muuten, mutta ryhmäperhepäivähoidossa yhdellä hoitajista tulee olla lähihoitajan kelpoisuus (Asetus lasten päivähoidosta 1973/36 8 §). Aamu- ja iltapäivätoiminnassa ohjaajaksi pätevytyy monenlaisilla koulutuksilla, matalimmillaan

koulutukseksi käy ammatillinen perustutkinto tai ammattitutkinto (Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 1998/986 9a §).

1.2 Lasten hyvinvointi

Tässä työssä esiopetusvuoden järjestelyjä tarkastellaan ensisijaisesti lasten hyvinvoinnin näkökulmasta. Hyvinvointi on moniulotteinen asia, ja tutkijoiden täytyy määritellä hyvinvoinnin mittarit aina tutkimuskohtaisesti. Tähän tutkimukseen lasten hyvinvointia kuvaavia laatutekijöitä haettiin varhaiskasvatustieteen tutkimuksesta, koska kyse on varhaiskasvatusikäisistä lapsista ja heidän arjestaan instituutioissa esimerkiksi perhearjen sijaan. Hyvinvointia tarkastellaan vuorovaikutussuhteiden sekä kasvatuksen pysyvyyden kautta. Näkökulma on lasten näkökulma, ja lasten hyvinvoinnista ollaan kiinnostuneita heidän tosiasiallisten elinolojensa näkökulmasta (vrt. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011, 27-29).

1.2.1 Vuorovaikutussuhteet

Vuorovaikutussuhteet ovat keskeisiä lasten hyvinvoinnille. Erilaiset asiat, kuten taloudelliset seikat, elämäntilanne, tai yhteiskunnalliset palvelut vaikuttavat lapseen arkipäivän ihmissuhteiden kautta. (Pekki & Tamminen 2002, 10.) Vuorovaikutusprosessit ovat varhaiskasvatuksessakin tärkeitä, ja niihin tulisi kiinnittää enemmän huomiota opetusmenetelmien sijaan (Rouvinen 2007, 129).

Lasten ja aikuisten välisissä ihmissuhteissa toteutuvat, tai jäävät toteutumatta, myös lasten perustarpeet. Esimerkiksi lapsen tärkeimmistä perustarpeista, kiintymyksestä, huolehtiminen tarkoittaa palveluissa ajan antamista luonnollisten ja pysyvien ihmissuhteiden muodostumiselle. Lasten on myös saatava jakaa vastavuoroisesti tunteitaan aikuisten kanssa. Vuorovaikutuksellisuus ja läsnä oleva aikuinen ovat olennaisia myös tiedolliselle oppimiselle ja sosiaaliselle kasvulle. Yhteiskunnallisten palvelujen todellista laatua voidaan arvioida sen kautta, miten tällaiset lasten perustarpeet tulevat huomioiduiksi niiden arjessa. (Pekki & Tamminen 2002, 12-15.)

Vuorovaikutukseen varhaiskasvatuksessa on todettu vaikuttavan mm. ryhmän koko, aikuisten ja lasten välinen suhdeluku sekä henkilökunnan koulutus (Hestenes, Cassidy, Shim & Hedge 2008). Nämä tekijät ovat yhteydessä yleisemminkin lasten kehitykseen (NIHCD 1999) ja niitä yhdessä vuorovaikutuksen kanssa pidetään olennaisina varhaiskasvatuksen laadun mittareina (Rentzou & Sakellariou 2011, 367). Myös eurooppalaisia varhaiskasvatuksen opetussuunnitelmia ja niiden käytännön toteutuksia tutkinut CARE-tutkimusraportti korostaa resurssitekijöiden kuten kasvattajien ja lasten suhdelukujen ja kasvattajien koulutuksen merkitystä laadukkaalle opetussuunnitelmien siirtymiselle käytäntöön. Hienosti muotoillut opetussuunnitelmat eivät auta, jos aikuisilla ei ole tarpeeksi aikaa lapsille tai heillä ei ole tarpeeksi koulutusta. (CARE 2014, 84.)

Pienellä ryhmäkoolla ja vuorovaikutuksella on todettu olevan positiivinen yhteys (Gevers Deynoot-Schaub & Riksen-Walraven 2005, 289). Suurissa ryhmissä lasten on vaikea saada itseään kuulluksi aikuiselle, koska aikuisen huomiosta on kilpailemassa paljon muitakin lapsia ja vuorovaikutusaloitteita tehdään paljon. (Holkeri-Rinkinen 2009, 214.) Kasvattajien ja vertaisten suuremman määrän on todettu vaikuttavan lasten hyvinvointiin negatiivisesti (De Schipper, Tavecchio, Van IJzendoorn & Linting 2003, 313; Rusanen 2011, 232-239), ja ylisuuria ryhmiä pidetäänkin yhtenä riskitekijänä sille, että lapsen kehitys jopa vaurioituu päivähoitossa (Kalland 2012, 55).

Suuret ryhmät eivät myöskään takaa lapsille automaattisesti aitoa yhteyttä toiseen ihmiseen. Jokainen uusi lapsi tai aikuinen on lisä lapsen ihmissuhdeverkostoon. (Holkeri-Rinkinen 2009, 217.) Lasten kontaktisuhteiden määrä lisääntyykin merkittävästi ryhmän kasvaessa, sillä esimerkiksi kymmenen hengen ryhmässä kontaktisuhteita on 45, 15 hengen ryhmässä 105, ja 20 hengen ryhmässä jo 190 (Heinonen ym. 2016, 122). Normaalissa suomalaisessa päiväkotiryhmässä aikuisella voi laskennallisesti olla aikaa yhdelle lapselle vain joitain minuutteja tunnissa, vaikka lasten kehitys vaatisi turvallisia kiintymyssuhteita, jotka taas vaativat aikuiselta aikaa kehittyäkseen (Rusanen 2011, 237-238). Lapsen ja kasvattajan välinen tutuus ja

molemminpuolinen luottamus olisivat olennaisia myös vuorovaikutuksen toimimiselle (Rouvinen 2007, 128), mutta luottamussuhteen rakentaminen vaatii sekä työtä että aikaa (Holkeri-Rinkinen 2009, 217).

Myös koululuokkia tutkittaessa on havaittu pienellä luokkakoolla olevan positiivinen vaikutus sekä lasten kehitykseen (Krueger 1999; Lindahl 2005) että akateemiseen ja taloudelliseen menestykseen myöhemmin elämässä (Fredriksson, Öckert & Oosterbeek 2013). Erityisesti pienestä luokkakoosta hyötyvät matalatuloisten perheiden lapset (Fredriksson, Öckert & Oosterbeek 2014). Pieni luokkakoko lisää opettajan ja oppilaan välistä vuorovaikutusta riippumatta oppilaan kognitiivisista kyvyistä tai käyttäytymistyyppistä (Folmer-Annevelink, Doolaard, Mascareno & Bosker 2010). Opettajan ja lapsen välinen vuorovaikutussuhde on tärkeä, koska sillä on todettu ensimmäisinä kouluvuosina olevan merkitystä lapsen kehitykselle ja menestymiselle koulussa (Pianta & Stuhlman 2004).

Lapsiryhmän koolla on vaikutusta myös kasvattajan toimintaan ryhmässä. Suuret lapsiryhmät vaikuttavat opettajiin fyysisesti ja psyykkisesti, ja heikentävät heidän kykyään tehdä työnsä hyvin (Sandstrom 2012, 155). Myös saman kasvattajan kanssa lapsen saama hoidon laatu parantuu, kun lapsiryhmä on pienempi (De Schipper, Riksen-Walraven & Geurts 2006, 873).

Vuorovaikutukseen vaikuttaa lisäksi aikuisten ja lasten välinen suhdeluku eli se kuinka monta lasta ryhmässä on yhtä aikuista kohden. Suhdeluvun pienentämisellä on todettu olevan positiivisia vaikutuksia lasten hyvinvointiin sekä lapsen ja kasvattajan väliseen vuorovaikutukseen (De Schipper ym. 2006, 871, 873). Suuremman suhdeluvun on todettu vaikuttavan negatiivisesti vuorovaikutukseen (Gevers Deynoot-Schaub & Riksen-Walraven 2005, 288) sekä yksilölliseen hoivaan, palautteenantoon ja kielelliseen mallintamiseen (Sandstrom 2012, 155). Suhdeluvun ollessa pienempi lapset saavat aikuisilta enemmän huomiota ja aikuisten ja lasten välillä on pidempiä ja yksityiskohtaisempia keskusteluja (Sandstrom 2012, 155).

Myös kasvattajan koulutuksella on vaikutusta vuorovaikutukseen, sillä korkeampi koulutus lisää kasvattajien sensitiivisyyttä vuorovaikutuksessa

lasten kanssa (Burchinal, Cryer & Clifford 2002; Kalliala 2011, 250; OECD 2012, 11;) sekä vuorovaikutuksen laatua ja ikätasoista sopivuutta (Hestenes ym. 2008). Koulutus parantaa myös hoidon vakautta ja virikkeellisyyttä, kokonaisvaltaisesti lasten parempaa kehitystä (OECD 2012, 11) sekä lasten kielellisiä taitoja (Burchinal ym. 2002). Muodollisen koulutuksen lisäksi myös epävirallisilla koulutuksilla, kuten erilaisilla työpajoilla, voi olla samansuuntainen vaikutus (Burchinal ym. 2002). Olennaista on, että koulutus sisältää ohjausta aikuisen ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen (Fukkink & Lont 2007.)

Näiden tietojen pohjalta tässä tutkimuksessa esiopetusikäisten lasten vuorovaikutussuhteiden kuvaajina tarkastellaan lapsiryhmän kokoa, kasvattajien ja lasten välistä suhdelukua sekä kasvattajien koulutusta.

1.2.2 Pysyvyys

Pysyvyyttä varhaiskasvatuksessa voidaan tarkastella kolmesta näkökulmasta: *järjestelyjen pysyvyys, pitkäaikainen pysyvyys ja päivittäinen pysyvyys*. Järjestelyjen pysyvyydellä tarkoitetaan esimerkiksi sitä, osallistuuko lapsi yhteen vai useampaan rinnakkaiseen päivähoitojärjestelyyn. Pitkäaikainen pysyvyys tarkoittaa hoitajien pysyvyyttä pitkällä aikavälillä ja päivittäinen pysyvyys hoitajien ja vertaisten pysyvyyttä yhden päivän aikana. (De Schipper ym. 2003, 313.) Pysyvyys sekä aikuisten että vertaisten ihmissuhteissa lisää lasten hyvinvointia päivähoitossa (De Schipper ym 2003; Kalland 2012, 55; Rusanen 2011, 233-238), ja oma ryhmä tuttuine ihmisineen pitää yllä lasten turvallisuudentunnetta (Holkeri-Rinkinen 2009, 214).

Lapsen näkökulmasta vaihtuvat ympäristöt, hoitajat ja vertaisryhmä voivat olla stressaavia sekä yhden hoitomuodon sisällä että eri hoitomuotojen välillä. Erityisen ongelmallista on, jos eri järjestelyissä on erilainen rakenne, erilaiset säännöt, kasvattajien asenteet ja käytännöt sekä erilaiset odotukset käyttäytymiselle. Hankalia ovat etenkin ennakoimattomat siirtymät, mutta myös rutiininomaisesti tapahtuvat siirtymät päivittäin tai viikoittain voivat olla

lapselle stressaavia. Siirtymät myös häiritsevät aikuisen ja lapsen välisiä vuorovaikutussuhteita. (Morrissey 2009, 60.)

Ainakin pienemmällä lapsilla järjestelyjen vaihtuminen eli useamman kuin yhden hoitopaikan rinnakkainen käyttö vähentää hyvinvointia (De Schipper ym 2003, 313) ja vaikuttaa lasten käytökseen negatiivisesti (Morrissey 2009, 72). On mahdollista, että myös isommat lapset reagoivat jatkuviin muutoksiin lisääntyvällä ongelmakäyttäytymisellä. On myös tutkimuksia, joiden mukaan useampien erilaisten hoitojärjestelmien käyttö voi lisätä lasten sosiaalisia taitoja, mutta useimpien tutkimusten mukaan sen vaikutukset ovat negatiivisia. Lasten temperamentilla, päivähoiton laadulla tai tyypillä ei ole merkitystä rinnakkaisten hoitojärjestelmien kielteisille vaikutuksille (Morrissey 2009, 60, 72).

Tässä tutkimuksessa lasten hyvinvoinnin yhtenä tarkastelukulmana on kasvatuksen pysyvyys. Tarkemmin pysyvyyden kuvaajina tarkastellaan tämän alaluvun alussa mainittuja päivittäistä, pitkäaikaista ja järjestelmän pysyvyyttä. Erillisiksi järjestelmiksi katsotaan lainsäädännöllisesti toisistaan poikkeavat esiopetuksen ja hoidon järjestämisen muodot kuten esimerkiksi varhaiskasvatus ja perusopetus.

1.3 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus

Lakien mahdollistamat erilaiset esiopetusvuoden palvelujen järjestelyt sekä niiden tuottamat erilaiset edellytykset lasten hyvinvoinnille nostavat esille kysymyksen näiden palvelujen tasa-arvoisuudesta. Tasa-arvo on käsitteenä monimutkainen ja sitä tarkastellessa on aina määriteltävä se, minkä asian, kenen ja missä tapahtuvasta tasa-arvosta on kyse (Baker, Lynch, Cantillon & Walsh 2004, 21-22). Tässä tutkimuksessa käsitellään erilaisten esiopetuspalveluiden tuottamien hyvinvoinnin edellytysten tasa-arvoa esiopetusikäisille lapsille Suomessa.

Lisäksi tasa-arvosta keskustellessa on olennaista määritellä ne esteet, joiden poistaminen tuottaa jollekin ihmisryhmälle tasa-arvoiset mahdollisuudet saavuttaa tietty tavoite. Se, ovatko tietyt ihmiset tasa-arvoisia, riippuu siis siitä,

minkä esteiden suhteen tasa-arvo määritellään, ja siitä ovatko kyseiset esteet olennaisia tavoitteen saavuttamisen kannalta. (Westen 1985.) Tässä tutkimuksessa olennaisiksi haasteiksi tai esteiksi hyvinvointia tukeviin palveluihin osallistumisessa nähdään aiemmassa luvussa esitetyn tutkimustiedon perusteella vuorovaikutusta ja pysyvyyttä heikentävät tekijät: suuri ryhmäkokoo, suuri kasvattajien ja lasten välinen suhdeluku, kasvattajien matala koulutustaso sekä heikko opetuksen ja hoidon pysyvyys päivittäisellä, järjestelmien ja pitkäaikaisella tasolla.

Esiopetusvuoden palveluita voidaan tarkastella muiden koulutuspalvelujärjestelmien tavoin myös koulutuksellisen tasa-arvon näkökulmasta. Koulutuksen tasa-arvon perustana on perustuslaki, jota täydentää yhdenvertaisuuslaki. Suomen julkisin varoin toimivan koulutusjärjestelmän tasa-arvoa voidaan tarkastella esimerkiksi siitä näkökulmasta, takaako se kaikille maassa asuville yhdenvertaiset koulutuspalvelut. Koulutuspalvelut voivat tällöin olla erilaiset, mutta niiden pitäisi kuitenkin olla samanarvoiset. Jos palvelut ovat erilaisia, on syytä tarkastella esimerkiksi sitä, onko erilaisen järjestelmän perusteena yksilöllinen valinta vai palvelun tarjoajan tekemä päätös tai perustuuko erilaisuus johonkin opiskelijan ominaisuuteen kuten asuinpaikkaan tai varallisuuteen. Palveluiden järjestäminen koulutuksen tasa-arvoa mahdollisimman hyvin tukevalla tavalla on yksi koulutuksen tasa-arvon olennaisimmista kysymyksistä ja Jakku-Sihvosen (2009, 25-26) mukaan sitä tulisi pohtia Suomessa nykyistä enemmän.

Tasa-arvoisten palvelujen tuottaminen ja kouluunlähtijöiden välisten erojen tasoittaminen on yksi esiopetuksen tavoitteista Suomessa (Etelälahti 2014, 38). Tasa-arvoperiaatteen toteutuminen voidaan kuitenkin asettaa esiopetuksen osalta kyseenalaiseksi, koska sen laadussa sekä toimintakulttuurissa ja vuorovaikutuksessa on todettu suurtakin vaihtelua yksiköiden ja eri alueiden välillä (Brotherus 2004; Esiopetuksen tila Suomessa 2004; Hujala ym. 2012; Karikoski, 2008). Eroja on löydetty myös koulun ja varhaiskasvatuksen toimintaympäristöissä toteutetusta esiopetuksesta (Brotherus 2004; Karikoski 2008). Tämän vuoksi esiopetus ei onnistu aina

tasoittamaan kouluunlähtijöiden eroja, vaan erot jopa kasvavat (Karikoski 2008). Eduskunnan sivistysvaliokunta toteaaakin esiopetuksen velvoittavuuden muuttamista koskevassa mietinnössään, että huomiota tulee kiinnittää sekä esiopetuksen laatuun että alueelliseen yhdenvertaisuuteen (Sivistyslautakunnan mietintö 2014).

Viime aikoina Suomessa on tasa-arvokeskustelussa usein korvattu tasa-arvo käsitteellä yhdenvertaisuus, joka korostaa enemmän hallinnollisia ratkaisuja kuin aikaisemmin tärkeämpänä pidettyä mahdollisuuksien tasa-arvoa. Samalla keskustelu on siirtynyt arvolähtöisyydestä kohti rakenteiden korostamista. (Jakku-Sihvonen 2009, 25-26.) Myös tässä tutkielmassa tarkastellaan palveluiden rakennetta eli sitä, toteutuvatko lasten hyvinvoinnin edellytykset tasa-arvoisesti eri palveluissa. Lisäksi tarkastellaan koulutuksellisen tasa-arvon näkökulmaa eli sitä, onko lapsilla mahdollisuus osallistua hyvinvoinnin edellytysten osalta samanarvoisiin esiopetusvuoden palveluihin. Näistä näkökulmista yhdessä käytetään tässä tutkielmassa käsitettä yhdenvertaisuus.

1.4 Tutkimuskysymykset

Edellä esitettyjen seikkojen valossa on perusteltua pohtia, millaisia hyvinvoinnin edellytyksiä erilaiset esiopetusvuoden palvelut ja niiden kokonaisuudet lapsille tuottavat sekä miten lasten keskinäinen yhdenvertaisuus eri palvelukokonaisuuksissa toteutuu. Tutkimuksessa pyritään vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

1. Millaisia kokonaisuuksia esiopetusikäisten lasten opetuksen ja hoidon järjestelyt muodostavat?
2. Millaisia lasten hyvinvoinnin edellytykset ovat erilaisissa palvelukokonaisuuksissa?
3. Millaisena lasten yhdenvertaisuus esiopetusvuoden palveluissa näyttäytyy, kun sitä tarkastellaan lasten hyvinvoinnin edellytysten sekä koulutuksellisen tasa-arvon kautta?

Lasten hyvinvoinnin edellytyksiä tarkastellessa kiinnitetään huomio erityisesti vuorovaikutussuhteisiin sekä opetuksen ja hoidon pysyvyyteen. Vuorovaikutussuhteiden laadun mittareina käytetään ryhmän kokoa, kasvattajien ja lasten välistä suhdelukua sekä kasvattajan ammatin edellyttämää koulutusta.

2. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tämä tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena osana CHILDCARE-projektia. CHILDCARE on Suomen Akatemian Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittama tutkimushanke (SA 293049), jossa tarkastellaan tasa-arvon kysymyksiä kuntien varhaiskasvatus- ja esiopetuspalveluissa sekä lastenhoidon tukien järjestelmissä. Erityisesti kiinnostuksen kohteena projektissa ovat alueellisen sekä perheiden, vanhempien, sukupuolten ja lasten välisen tasa-arvon näkökulmat. Hanke toteutetaan Suomessa vuosina 2015-2020 monimenetelmäisenä seurantatutkimuksena kymmenessä maantieteelliseltä sijainniltaan ja väestömäärältään erilaisessa kunnassa.

2.1 Aineisto ja sen hankkiminen

Tämän pro gradu -tutkielman aineisto hankittiin haastattelemalla puhelimitse varhaiskasvatuksen esimiehiä kymmenessä CHILDCARE-hankkeeseen osallistuvassa kunnassa. Haastateltavilla oli mahdollisuus valita, vastaavatko he kysymyksiin koko kunnan vai vain mahdollisen oman työalueensa osalta. Tämän vuoksi tutkimuksessa ei saatu tietoa kaikista näiden kuntien alueilla olevista esiopetuksen järjestämisen vaihtoehtoista, mutta jokaisesta kunnasta saatiin tietoa vähintään yhden kunnan alueen osalta. Koska yhdessä kunnista oli käytössä kolmen kunnan yhteistoiminta-alue, kymmenessä haastattelussa tietoa saatiin yhteensä kahdentoista kunnan alueelta. Kunnista kuusi on tilastokeskuksen kuntaryhmytyksen mukaisesti luokiteltavissa kaupunkimaisiksi kunniksi, kolme taajaan asutuiksi kunniksi ja kolme maaseutumaisiksi kunniksi (Tilastokeskus 2017).

Haastateltavat olivat siis esimiehinä asiantuntijoita, joilta pyrittiin saamaan tietoa heidän omaa aluettaan koskevista esiopetusvuoden järjestelmistä. Haastateltavien nimikkeet vaihtelivat, koska varhaiskasvatuksen hallinto on eri kunnissa järjestetty eri tavoin. Haastattelut tallennettiin ja litteroitiin kirjalliseen muotoon. Haastattelutallenteita kertyi yhteensä 303 minuuttia ja litteroitua aineistoa 80 sivua (kirjasinlaji Times New Roman,

kirjasinkoko 12, riviväli 1). Yksittäisen haastattelun kesto oli lyhimmillään 16 minuuttia, pisimmillään 49 minuuttia.

Haastattelut olivat puolistrukturoituja, eli peruskysymykset olivat kaikille haastateltaville samat, mutta niihin ei ollut valmiita vastausvaihtoehtoja (ks. Eskola ja Suoranta 1998). Haastateltavalta kysyttiin myös tarpeen mukaan tarkentavia kysymyksiä. Tutkimuksen ns. faktanäkökulmasta huolimatta on otettava huomioon, että haastattelut tuotetaan vuorovaikutuksessa, eli faktatietokin välittyi haastateltavan kautta ja sisältää tämän vuoksi inhimillistä tulkintaa (ks. Tiittula & Ruusuvuori 2005).

Haastattelu perustui vinjettien käyttöön. Vinjetit voidaan määritellä esimerkiksi lyhyiksi tarinoiksi hypoteettisista hahmoista tietyissä tilanteissa, joihin haastateltava kutsutaan vastaamaan (Finch 1987 Barterin ja Renoldin 1999 mukaan) tai lyhyiksi kirjoitetussa tai kuvallisessa muodossa oleviksi tapahtumakäsikirjoituksiksi (Hill 1997 Barterin ja Renoldin 1999 mukaan). Haastattelua varten oli muotoiltu kolme erilaista esiopetusikäisen lapsen tilannetta, joissa lapsilla oli erilainen esiopetusta täydentävän hoidon tarve (liite 1). Haastateltavia pyydettiin kertomaan, millaisia esiopetusvuoden kokonaisjärjestelyjä kyseisille lapsille oli heidän kunnassaan tarjolla tai käytössä. Lisäksi haastateltaville esitettiin kolme kartoittavaa kysymystä sekä tarkentavia kysymyksiä tarvittaessa. Lopuksi heille annettiin mahdollisuus kertoa aiheesta jotain valmiiden kysymysten ulkopuolelta.

Ensimmäinen vinjetti on lyhyt kuvaus esiopetusikäisestä lapsesta nimeltä Ville, joka käy vain esiopetuksessa eikä käytä lainkaan täydentävää hoitoa. Toisen vinjetin lapsi on Kaisa, joka tarvitsee esiopetuksen lisäksi täydentävää hoitoa vanhempien työn vuoksi hieman vaihdellen puoli kahdeksan ja viiden välillä. Kolmas vinjetti kuvaa Minttua, joka tarvitsee esiopetuksen lisäksi ympärivuorokautista hoitoa sekä arkena että viikonloppuna. Hoidon tarve vaihtelee yksinhuoltajaäidin työvuorojen mukaan. Lisäkysymykset käsittelivät sitä, minkä maantieteellisen alueen osalta haastateltava vastaa kysymyksiin, alueen esiopetuksen matkojen pituutta ja kyyditysjärjestelyjä sekä

esiopetuspaikan ja täydentävän hoidon paikan valikoitumiseen vaikuttavia tekijöitä.

Haastattelukysymyksiin lisättiin ensimmäisen vinjetin kohdalle yksi kysymys pelkässä esiopetuksessa käyvän lapsen loma-aikojen hoidosta vielä sen jälkeen, kun haastattelukysymykset oli lähetetty ensimmäisille haastateltaville. Tämä kysymys esitettiin siis heille vain suullisesti. Ensimmäisten viiden haastattelun jälkeen kysymys lisättiin haastateltaville lähetettävään kysymysdokumenttiin (liite 2). Samalla yhtä viimeisen vinjetin kysymyksistä muotoiltiin uudelleen siten, että ympärivuorokautista hoitoa tarvitsevan lapsen esiopetuksen hoitopäivien pituuden ja vapaapäivien seuranta pyydettiin tarkasteltavan esiopetuksen velvoittavuuden näkökulmasta.

Haastattelu on tiedonkeräysmenetelmänä joustava, koska haastattelija voi esimerkiksi toistaa tai tarkentaa kysymyksiä toisin kuin vaikkapa postikyselyssä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73). Puhelinhaastattelun etuna on sen edullisuus ja nopeus verrattuna käyntihaastatteluihin, erityisesti kun tavoitteena on saada vastauksia maantieteellisesti laajalta alueelta. Toisaalta haastattelujen purkaminen litterointeineen sekä niiden sisällön analysoiminen vaativat melko paljon aikaa. (Eskola & Suoranta 1998.)

Koska haastattelussa on tärkeää saada mahdollisimman paljon tietoa tutkittavana olevasta asiasta, on perusteltua antaa haastateltavalle mahdollisuus valmistautua haastatteluun lähettämällä kysymykset hänelle etukäteen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73). Tässä tutkimuksessa vinjetit kysymyksineen lähetettiin sähköpostilla haastateltaville samalla, kun sovittiin haastattelun ajankohdasta. Yhtä lukuun ottamatta haastateltavat olivat perehtyneet kysymyksiin ennen haastattelua.

2.2 Aineiston analyysi

Aineiston analysointi aloitettiin litteroimalla kaikki haastattelut tekstimuotoon. Litteraatioihin kirjattiin asiatarvasti puhutut sanat, mutta ei taukoja, toistoa, yksittäisiä äännähdyksiä tai yleisimpiä täytesanoja. Myös varsinaiseen

haastatteluun liittymätön puhe (esittelyt, alkusanat yms.) haastattelujen alusta sekä lopusta jätettiin litteroimatta. Tällainen väljempi litterointitapa voitiin valita, koska mielenkiinnon kohteena oli haastatteluiden asiasisältö eikä esimerkiksi haastatteluvuorovaikutus (ks. Ruusuvuori 2010).

Aineiston analyysiin on poimittu näkökulmia sekä deduktiivisesta että induktiivisesta sisällönanalyysistä. Sisällönanalyysi määritellään yleisesti systemaattiseksi ja objektiiviseksi tavaksi analysoida dokumentteja (Kyngäs, Elo, Pölkki, Kääriäinen & Kanste 2011, 140). Sen tavoitteena on luoda tiivis ja selkeä kuvaus kohteena olevasta ilmiöstä. Analyysin tuloksena on ilmiötä kuvaavia käsitteitä tai kategorioita, jotka usein muodostavat jonkin mallin tai käsitteellisen kartan. Induktiivisessa eli aineistolähtöisessä analyysissä analyysikategoriat muodostetaan aineistosta koodaamalla ne ensin ja ryhmittelemällä sekä muuntamalla ne abstraktimpaan muotoon (Elo & Kyngäs 2008, 108, 110). Deduktiivisessa eli teorialähtöisessä analyysissä muodostetaan aiemman teorian pohjalta analyysirunko, johon ryhmitellään aineistosta nousevia asioita (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2003, 30). Analyysirunko voi olla strukturoitu tai väljä. Mikäli se on väljä, analyysi on lähellä aineistolähtöistä eli induktiivista sisällönanalyysia. (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2003, 30-31).

Tässä tutkimuksessa analyysirunko muodostettiin kullekin vinjetille erikseen. Rungon perustaksi valittiin ne tekijät, jotka aiempien tutkimusten perusteella vaikuttavat vuorovaikutussuhteisiin varhaiskasvatuksessa: lapsiryhmän koko ja aikuisten määrä, kasvattajien ja lasten välinen suhdeluku, kasvattajien ammatit, lapsiryhmän ikäjakauma sekä kasvatuksen pysyvyys. Näyte yhdestä analyysirungosta on tutkielmassa liitteenä (liite 4). Haastatteluaineisto koodattiin atlas.ti -ohjelmistolla siten, että jokainen vinjetti muodosti oman koodin. Sama aineistokohta saattoi tulla koodatuksi useammalla koodilla, koska esimerkiksi ensimmäisen vinjetin esimerkkilasta koskevat esiopetuksen järjestelyt koskivat usein myös toisen vinjetin esimerkkilasta, mutta päällekkäisiä järjestelyjä ei käsitelty haastatteluissa enää yksityiskohtaisesti uudelleen.

Koodatusta aineistosta poimittiin analyysirunkoon jokainen erillinen palvelukokonaisuus ja sitä koskevat tiedot ryhmäkoosta, aikuisten määrästä, suhdeluvusta, kasvattajien koulutuksesta, ryhmän ikärakenteesta ja pysyvyydestä. Jokainen palvelukokonaisuus nimettiin sen järjestämisen tavan mukaan mahdollisimman informatiivisesti esimerkiksi osapäiväryhmäksi, kokopäiväryhmäksi, yhdysluokaksi tai vuorohoitoryhmäksi. Myös palvelukokonaisuuden järjestämisen paikka (esimerkiksi koulu tai päiväkot) kirjattiin ylös, mikäli se oli haastattelussa mainittu.

Tämän jälkeen palvelukokonaisuuksia tarkasteltiin induktiivisesti eli tutkittiin, millaisia suurempia luokkia niistä voitiin löytää. Ensimmäisen vinjetin osalta ryhmittely päätettiin tehdä ryhmän järjestämisen tavan mukaan erotellen ne esimerkiksi osapäiväryhmiksi ja yhdysluokiksi. Sen jälkeen näihin kategorioihin kuuluvien ryhmien analyysirungon tietoja verrattiin toisiinsa tutkien, millaisia yhtäläisyyksiä ja eroja niistä löytyi kategorioiden sisällä.

Toisen ja kolmannen vinjetin kohdalla ensimmäinen ryhmittely päätettiin tehdä opetuksen ja hoidon päivittäisen pysyvyyden mukaan, sillä siitä löytyi palvelukokonaisuuksien välillä merkittäviä eroja. Tämän jälkeen erilaiset palvelukokonaisuudet eroteltiin toisistaan järjestämisen tavan suhteen, esimerkiksi kokonaisuuksiksi yhdysluokka ja ryhmäperhepäivähoito, tai erillinen esiopetusajan ryhmä ja kerhotoiminta. Jälleen näihin kategorioihin kuuluvien ryhmien analyysirungon tietoja verrattiin toisiinsa kategorioiden sisällä.

Kaikista kolmesta vinjetistä saadut palvelukokonaisuuksien luokittelut myös kvantifioitiin kuntatyyppien suhteen eli laskettiin kuinka monessa kaupunkimaisessa, taajaan asutussa ja maaseutumaisessa kunnassa kukin palvelukokonaisuus oli käytössä. Kvantifiointia voidaan käyttää myös laadullisessa tutkimuksessa aineiston selkeyttämiseen (Guest, MacQueen & Namey 2012).

Haastatteluja tarkasteltiin myös induktiivisesti etsien niistä mielenkiintoisia eroja esiopetusvuoden palvelujen järjestämisessä kuntien välillä. Aineistosta koodattiin loma-aikojen hoidon järjestämistä, esiopetuksen

velvoittavuuden tulkitsemista, kyydityksiä, esiopetuksen ja hoidon paikan valikoitumista sekä esiopetusikäisten yksin kulkemista koskeva puhe. Näistä muut paitsi kyydityksiä koskeva puhe otettiin mukaan analyysiin, ja niitä tarkasteltiin lasten hyvinvoinnin sekä yhdenvertaisuuden ja koulutuksellisen tasa-arvon näkökulmasta. Lisäksi koodattiin haastateltavien vastaukset haastattelun lopussa annettuun mahdollisuuteen kertoa jotain esiopetusvuoden palveluista jo haastattelussa käsiteltyjen asioiden lisäksi. Tutkimuksen rajaamisen vuoksi tämän koodin asiat päätettiin kuitenkin jättää analyysin ulkopuolelle.

3.3 Eettiset kysymykset

Koska tutkimus toteutettiin osana CHILDCARE-tutkimushanketta, kuntien varhaiskasvatuksen hallintojen kanssa oli sovittu tutkimusyhteistyöstä jo ennen tämän pro gradu -tutkielman käynnistymistä sekä haettu tutkimusluvut. Tähän tutkimukseen osallistujilta kysyttiin henkilökohtainen suostumus sähköpostitse (liite 3). CHILDCARE-hanke oli osallistujille jo tuttu kuntien kanssa toteutetun yhteistyön takia, mutta sähköpostissa haastateltaville tiedotettiin juuri tähän hankkeen osaan liittyvistä seikoista. Sähköpostin lähettäjänä toimi hankkeen johtaja Maarit Alasuutari.

Haastatteluaineistoja käsiteltiin luottamuksellisesti. Aineisto esitellään tutkielmassa siten, että haastateltavien henkilöllisyys ei paljastu eikä vastauksista voi tunnistaa yksittäistä kuntaa. Tutkielmaan liitetyt aineistoesimerkit muokattiin esimerkiksi murteen ja paikannimien suhteen siten, että niistä ei voida tunnistaa haastateltavia tai heidän kuntiaan. Lisäksi huolehdittiin siitä, että yksittäisten kuntien tietoja ei voi tunnistaa esimerkiksi aineistorungon järjestyksen perusteella.

Tutkimuksen tekemisessä ja raportoinnissa noudatettiin Tutkimuseettisen neuvottelukunnan eettisiä ohjeita (TENK 2012). Koko tutkimusprosessin aikana toimittiin rehellisesti sekä pyrittiin huolellisuuteen ja tarkkuuteen niin aineiston keräämisessä kuin analyysissä ja tulosten esittämisessäkin. Käytön aikana aineistot suojattiin salasanoin, ja käytön jälkeen aineistot tallennettiin

Jyväskylän yliopiston tietojärjestelmiin salasanojen taakse CHILDCARE-hankkeen jatkokäyttöä varten.

3. TULOKSET

Tässä luvussa käydään läpi tutkimuksen tulokset jaoteltuina alalukuihin tutkimuskysymysten mukaisesti. Ensimmäisessä alaluvussa tarkastellaan siis esiopetusvuoden palvelukokonaisuuksia ja toisessa hyvinvoinnin edellytysten toteutumista niissä. Kolmannessa alaluvussa palvelukokonaisuuksia ja hyvinvoinnin edellytyksiä tarkastellaan yhdenvertaisuuden näkökulmasta.

Tulokset esitellään siten, että niissä käytetään vinjeteissä olleiden lasten nimiä kuvaamaan sitä, minkä vinjetin tuloksista on kyse. Näin ollen "Ville" tarkoittaa lasta, joka käy vain esiopetuksessa ja "Kaisa" lasta joka tarvitsee esiopetuksen lisäksi täydentävää hoitoa arkisin puoli kahdeksan ja viiden välillä. "Minttu" tarkoittaa lasta, joka tarvitsee esiopetuksen lisäksi ympärivuorokautista vuoro hoitoa kaikkina viikonpäivinä äidin työvuorojen mukaisesti. Viimeisessä alaluvussa tarkastellaan erikseen kunkin vinjetin osalta, miten hyvinvoinnin edellytykset toteutuvat niissä yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Lisäksi luvussa analysoidaan koulutuksen tasa-arvon toteutumista yhteisesti kaikkien tulosten osalta.

3.1 Esiopetusvuoden palvelukokonaisuudet

Ville

Pelkkää esiopetusta tarvitsevan lapsen opetus järjestettiin kunnissa joko erillisessä puolipäiväisessä esiopetusryhmässä, varhaiskasvatuksen kokopäiväryhmässä osapäivätoimintana, perusopetuksen yhdysluokassa, esi- ja alkuopetuksen ryhmässä tai erityistä tukea tarvitsevien lasten pienryhmässä (taulukko 3). Varhaiskasvatuksen kokopäiväryhmät olivat päiväkotiryhmiä, joissa kasvattajat olivat varhaiskasvatuksen henkilöstöä. Yhdysluokat olivat perusopetuksen ryhmiä, joissa oli useamman vuositasen oppilaita ja päävastuullisena kasvattajana toimi luokanopettaja. Esi- ja alkuopetuksen ryhmä oli perusopetuksen yhteydessä toimiva ryhmä, jossa oli oppilaita esiopetuksen lisäksi ensimmäiseltä ja toiselta luokalta, mutta ryhmän

kasvattajina toimi sekä luokanopettaja että lastentarhanopettaja. Erityistä tukea tarvitsevien lasten pienryhmään luokiteltiin kuuluvaksi yhdysluokkamuotoinen koulun pienryhmä, varhaiskasvatuksen integroitu pienryhmä, sekä erään haastateltavan mainitsema *muu erityinen paikka* erityistä tukea tarvitsevalle lapselle. Integroituun pienryhmään kuului myös muita kuin erityistä tukea tarvitsevia lapsia.

TAULUKKO 2. Palvelukokonaisuudet / Ville

Palvelukokonaisuus

Esiopetusryhmä
 Kokopäiväryhmä
 Yhdysluokka
 Esi- ja alkuopetuksen ryhmä
 Tukea tarvitsevien lasten pienryhmä

Edellä mainituista ryhmistä kaikkia muita ryhmiä paitsi esi- ja alkuopetuksen ryhmiä esiintyi useammassa kuin yhdessä kunnassa. Yhdysluokassa annettavaa esiopetusta ei ollut kaupunkimaisissa kunnissa, eikä erityisen tuen tarpeessa oleville lapsille tarkoitettuja erillisiä ryhmiä mainittu maaseutumaisissa kunnissa. Muita ryhmiä oli käytössä sekä kaupunkimaisissa, taajaan asutuissa että maaseutumaisissa kunnissa. Yhdessä kunnassa esiopetusta järjestettiin yleisen viiden arkipäivän sijaan vain neljänä päivänä viikossa, ja tällöin esiopetuspäivät olivat pidempiä kuin niissä kunnissa, joissa esiopetusta annettiin viitenä päivänä viikossa.

Kaisa

Esiopetuksen lisäksi täydentävää hoitoa arkipäivisin tarvitsevan lapsen päivän rakentumiselle löytyi aineistosta kymmenen erilaista vaihtoehtoa (taulukko 3). Näistä kahdessa lapsi vietti päivänsä yhdessä ryhmässä, mutta kahdeksassa vaihtoehdossa päivä koostui kahdesta ryhmästä.

 TAULUKKO 3. Palvelukokonaisuudet / Kaisa

Palvelukokonaisuus (esiopetus + täydentävä hoito)

Kokopäiväryhmä

Erityistä tukea tarvitsevien kokopäiväryhmä

Esiopetusryhmä ja päiväkotiryhmä

Esiopetusryhmä ja kerhotoiminta

Yhdysluokka ja kerhotoiminta

Yhdysluokka ja ryhmäperhepäivähoito

Yhdysluokka ja päiväkotiryhmä

Esi- ja alkuopetusryhmä ja kerhotoiminta

Tukea tarvitsevien pienryhmä ja päiväkotiryhmä

 Kokopäiväryhmä ja tukea tarvitsevien pienryhmä

Esiopetus ja täydentävä hoito järjestettiin samassa ryhmässä varhaiskasvatuksen kokopäiväryhmissä sekä erityistä tukea tarvitsevien kokopäiväryhmissä. Kun esiopetus ja täydentävä hoito järjestettiin eri ryhmissä, täydentävä hoito oli joko päiväkotiryhmässä, kerhotoiminnassa, ryhmäperhepäivähoidossa tai erityistä tukea tarvitsevilla lapsilla pienryhmässä.

Päiväkodissa täydentävää hoitoa järjestettiin silloin, kun esiopetus järjestettiin osapäiväisessä esiopetusryhmässä, yhdysluokassa tai tukea tarvitsevien lasten pienryhmässä. Kerhotoiminnassa täydentävää hoitoa järjestettiin silloin, kun esiopetus järjestettiin osapäiväisessä esiopetusryhmässä, yhdysluokassa tai esi- ja alkuopetusryhmässä. Ryhmäperhepäivähoidossa täydentävää hoitoa järjestettiin esiopetuksen ollessa yhdysluokassa. Tukea tarvitsevien lasten opetuksen ja hoidon kokonaisuus voitiin järjestää niin, että he osallistuivat kokopäiväryhmässä esiopetukseen ja viettivät täydentävän hoidon ajan tukea tarvitsevien lasten pienryhmässä, tai niin että he osallistuivat esiopetukseen pienryhmässä ja täydentävään hoitoon päiväkotiryhmässä.

Kun esiopetus ja täydentävä hoito oli järjestetty eri ryhmissä, ryhmän vaihto tarkoitti joskus selvää siirtymistä ympäristöstä toiseen. Tällaisia siirtymiä oli esiopetusryhmän ja kerhotoiminnan, esiopetuksen ja päiväkotiryhmän sekä yhdysluokan ja ryhmäperhepäivähoidon välillä. Siirtymät paikasta toiseen

hoidettiin niin, että aikuinen saattoi lapset, mikäli matka oli lyhyt, tai matkalle oli järjestetty kuljetus taksilla tai linja-autolla.

Erilaisia palvelukokonaisuuksia oli melko kattavasti käytössä sekä kaupunkimaisissa, taajaan asutuissa että maaseutumaisissa kunnissa. Esi- ja alkuopetuksen ryhmä oli vain yhdessä taajaan asutussa kunnassa, samoin kuin kokopäiväinen tukea tarvitsevien lasten pienryhmä.

Minttu

Esiopetuksen lisäksi ympärivuorokautista vuorohoitoa tarvitsevan lapsen opetuksen ja hoidon järjestämiseen aineistossa oli kuusi erilaista vaihtoehtoa (taulukko 4). Näistä yksi vaihtoehto oli sellainen, jossa lapsi vietti kaiken opetuksen ja hoidon ajan periaatteessa yhdessä ryhmässä eli vuorohoitoryhmässä. Vuorohoitoryhmän sisälläkin kuitenkin oli erilaisia ryhmän vaihtumisia vähintään ääriaikoina eli iltaisin, öisin ja viikonloppuisin. Neljässä vaihtoehdossa lapsen arki koostui selvästi vähintään kahdesta ryhmästä, ja yhdessä vaihtoehdossa vähintään kolmesta. Koska näissäkin vaihtoehdoissa yksi ryhmistä oli vuorohoitoryhmä, saattoi ääriaikojen hoidon vuoksi ryhmissä tapahtua enemmänkin vaihtelua.

TAULUKKO 4. Palvelukokonaisuudet / Minttu

Palvelukokonaisuus

Vuorohoitoryhmä

Päiväkotiryhmä ja vuorohoitoryhmä

Esiopetusryhmä ja vuorohoitoryhmä

Esiopetusryhmä ja päiväkotiryhmä ja vuorohoitoryhmä

Esiopetusryhmä ja vuorohoitoryhmä irrallisina ryhminä

Päiväkotiryhmä ja vuorohoitoryhmä irrallisina ryhminä

Esiopetus ja vuorohoito saatettiin molemmat järjestää varhaiskasvatuksen vuorohoitoryhmässä. Jos esiopetus järjestettiin erillisessä osapäiväisessä esiopetusryhmässä, hoidon osuus järjestettiin joko vuorohoitoryhmässä tai päiväkotiryhmässä ja vuorohoitoryhmässä. Lapsi saattoi olla myös päivällä

esiopetuksessa ja täydentävässä hoidossa päiväkodissa, ja siirtyä ääriajoiksi eli illoiksi, öiksi ja viikonlopuiksi vuorohoitoryhmään.

Lisäksi lapsen opetuksen ja hoidon kokonaisuus saattoi rakentua niin, että hän ei siirtynyt suoraan kahden eri ryhmän välillä, vaan käytti kahta ryhmää toisistaan irrallisina. Toisessa ryhmässä järjestettiin siis esiopetusta, ja toisessa täydentävää hoitoa. Lapsi saattoi käyttää näitä ryhmiä eri päivinä hoidon tarpeensa mukaan:

Joo no jos Mintun hoitoajat menee et ne niinkun menee kuuen kolmenkymmenen niinku aikasemmin ku 6.30 tai sitten no sanotaan kello 17.30 jälkeen ni sitten on eri paikka et sitten hän menee sinä päivänä jos tarvii vaikka ilta et vanhemmat menis iltavuoroon kello 14 töihin ni silloin hän ei tuu esiopetukseen ollenkaan vaan hän menee vuorohoitoyksikköön hoitoon silloin.

Minttu saattoi käyttää ryhmiä myös siten että hän esimerkiksi oli aamupäivällä koulun erillisessä esiopetusryhmässä, meni sieltä kotiin, ja kotoa vanhemmat kuljettivat hänet oman iltavuoronsa ajaksi vuorohoitopäiväkotiin:

V: ...jos hän tarvitsis hoitoo niin että se olis heti sen esiopetuksen päättymisen jälkeen ni hän menee sitten jo vuorohoitopäiväkotiin muutenkin mutta jos se on esimerkiks niin että hän on vaikka omalla asuinalueella esiopetuksessa aamupäivän ja tarvitsee sitten vaikka illalla vuoroa kahdesta eteenpäin ni sit hän menee vuorohoitopäiväkotiin siks aikaa.

K: Joo. Eli meneeks hän kotiin siinä välissä sitten jos vanhemmat on siellä

V: Sit hän menee kotiin siinä välissä kyllä. Juu ja sit vanhemmat hakee taas kymmenen jälkeen niin että hän pääsee sit taas omaan eskariin seuraavana aamuna.

Sellaista mahdollisuutta, että lapsi olisi osallistunut yhtenäisenä ajanjaksona sekä esiopetukseen että vuorohoitoon, ei näissä kahdessa palvelukokonaisuudessa ollut lainkaan.

Siirtymät eri ryhmien välillä olivat lyhimmillään tien ylitys ja pisimmillään kahdeksan kilometriä. Yleensä opetuksen tai hoidon järjestäjä huolehti lapsen siirtymästä siten, että aikuinen saattoi lapsen tai välille oli järjestetty kuljetus taksilla tai linja-autolla. Yhdessä kunnassa siirtymä oli jätetty lapsen ja vanhempien vastuulle. Tällöin matka oli noin 2 km, ja lapsella oli mahdollisuus käyttää koulukuljetusbussia vanhempien kustantamana.

Näistä vaihtoehdoista kaikkia muita järjestämisen tapoja löytyi kaiken tyyppisistä kunnista, mutta kahta toisistaan täysin irrallista ryhmää ei ollut käytössä maaseutumaisissa kunnissa.

3.2 Hyvinvoinnin edellytykset palvelukokonaisuuksissa

Ville

Pelkkää esiopetusta tarvitsevan lapsen ryhmiä koskevat tiedot ryhmäkoosta, kasvattajien ja lasten välisestä suhdeluvusta, kasvattajien ammasteista sekä ryhmän lasten ikärakenteesta on koottu taulukkoon 5. Tämän alaluvun kaikissa taulukoissa ryhmäkoosta on mainittu kunkin kategorian kohdalla pienin ja suurin mahdollinen kyseistä kategoriaa koskeva lapsiryhmän koko. Kasvattajien ja lasten välisistä suhdeluista sekä lasten ikärakenteesta on mainittu kaikki haastatteluissa esille tulleet vaihtoehdot. Kasvattajien ammatteina on mainittu myös kaikki esille tulleet vaihtoehdot, mutta on huomattava, että kaikkia näitä kasvattajia ei ollut kaikissa kategorian yksittäisissä ryhmissä. Esimerkiksi yhdysluokissa ei ollut siis aina avustajaa, vaikka avustajat mainitaan taulukossa luokanopettajien lisäksi.

TAULUKKO 5. Vuorovaikutukseen vaikuttavat tekijät Villen palvelukokonaisuuksissa

	Esiopetus-ryhmä	Kokopäiväryhmä	Yhdysluokka	Esi-ja alkuopetuksen ryhmä	Tukea tarvitsevien pienryhmä
Ryhmäkoko	3-26	8-30	13-14	24	8-12
Kasvattajien ja lasten välinen suhdeluku	1:7 1:13	1:7 1:13			
Kasvattajien ammattit	Luokanopettaja, lastentarhanopettaja, lastenhoitaja, erilaiset avustajat	Lastentarhanopettaja, lastenhoitaja, erilaiset avustajat	Luokanopettaja, erilaiset avustajat	Luokanopettaja, lastentarhanopettaja, koulunkäynninohjaaja	Lastentarhanopettaja, lastenhoitaja, avustajat
Lapsiryhmän ikärakenne	Esiopetusikäiset	Esiopetusikäiset 3-7 v 0-7 v	0-1 lk 0-2 lk 0-4 lk	0-2 lk	5-7 v 0-2 lk

Haastateltavat eivät pystyneet aina määrittelemään kokopäiväryhmien ryhmäkokoja tarkasti. Tätä selitettiin sillä, että osapäivälasten kerroin määriteltäessä ryhmän kokoa on erilainen kuin kokopäivälasten, joten ryhmän koko riippuu siitä, kuinka monta osapäivälasta ryhmässä kokopäivälasten lisäksi on.

...tää on juuri se ongelma että mikä on niinku ryhmä laki lähtee siitä että kolmen aikuisen verran niitä lapsia ja kun meillä on nää kertoimet erilaiset niin en minä osaa sanoa että montako siinä voi olla mutta laki sanoo että yhtä aikaa niitä voi olla se kahdeksan kokopäiväistä lasta [yhtä aikuista kohti] ja siinähän voi silloin olla niitä jotka käyttää niin sanottuja puolikkaita niin niitä voi sitten olla päämääräsesti lukumääräsesti enemmän niitä lapsia.

Kokopäiväryhmissä ryhmän koon määrittely oli ongelmallista myös siksi, että ryhmän koostuessa muistakin kuin esiopetusikäisistä lapsista esiopetusikäisten mainittiin usein toimivan esiopetusajan omana ryhmänään. Tämän vuoksi esiopetusajan todellinen ryhmäkoko voi olla joskus merkittävästikin pienempi kuin haastateltavien mainitsema ryhmäkoko. Yleisimmin kokopäiväryhmissä oli kuitenkin pelkästään esiopetusikäisistä lapsista koostuvia ryhmiä. Mikäli ryhmässä oli muunkin ikäisiä lapsia, he olivat yleensä yli 3-vuotiaita. Myös aivan vauvaikäisten kuuluminen samaan ryhmään esiopetusikäisten kanssa oli silti mahdollista.

Lisäksi epäselvyyttä aiheutti ryhmän käsite. Esimerkiksi eräässä kunnassa ryhmän kuvattiin toisaalta koostuvan kahden kasvattajan työparista ja heille lain mukaan mitoitettavasta lapsimäärästä. Toisaalta samassa kunnassa 2-3 työparin ja heidän hoitolastensa kuvattiin muodostavan omanlaisensa ryhmän. Se, kuinka monta lasta ja kasvattajaa käytännössä kunkin esiopetuslapsen päivittäiseen vuorovaikutusympäristöön kuului, jäi epäselväksi. Mikäli ryhmäksi tulkitaan kyseisessä kunnassa kahden kasvattajan työpari, kokopäiväryhmien ryhmäkoko oli suurimmillaan 30, mutta mikäli ryhmäksi tulkitaan kolmen työparin ryhmä, luku nousee lähes viiteenkymmeneen.

Osapäivälasten ja kokopäivälasten sijoittuminen samaan ryhmään aiheutti haasteita myös aikuisten ja lasten välisen suhdeluvun määrittämiselle, sillä samassa ryhmässä kokopäivälapsiin voitiin soveltaa suhdelukua 1:7 tai 1:8 ja osapäivälapsiin suhdelukua 1:13. Lisäksi osapäivälapsille tarkoitettua

suhdelukua 1:13 käytettiin joissain ryhmissä esiopetusaikana myös niiden lasten kohdalla, jotka jatkoivat samassa ryhmässä esiopetusajan jälkeenkin eli olivat kokopäivähoidossa. Aina suhdelukujen tarkasta käytöstä ei saanut tarkkaa selvyyttä haastattelun perusteella.

Perusopetuksen yhdysluokista saatu tieto jäi monin osin vaillinaiseksi, sillä varhaiskasvatuksen esimiehillä ei ollut tarkkoja tietoja yhdysluokkien järjestelyistä. Esimerkiksi yhdysluokan ryhmäkokotieto saatiin vain yhdestä kunnasta. Koululuokissa ei ole myöskään käytössä kasvattajien ja lasten välistä suhdelukua vastaavalla tavalla kuin varhaiskasvatuksessa. Yhdessä kunnassa toimineessa esi- ja alkuopetuksen ryhmässä erona yhdysluokkaan oli se, että kasvattajina toimivat sekä luokanopettaja että lastentarhanopettaja ja lisäksi koulunkäynninohjaaja. Erityistä tukea tarvitsevien lasten ryhmistä saatiin tietoa kasvattajista vain integroidun pienryhmän osalta.

Pelkkää esiopetusta tarvitsevat lapset viettivät lähes aina esiopetusaikansa yhdessä ryhmässä. Vain yksi haastateltava kuvasi, että heidän kunnassaan tavoitteena oli esiopetusikäisten ja ensimmäisten ja toisten luokan oppilaiden toimintojen yhdistäminen niin, että kaikista näiden kolmen vuositason oppilaista muodostetaan taitojen perusteella erilaisia ryhmiä, joissa lapsi voi haastateltavan sanojen mukaan *sukkuloida*.

Vain esiopetuksessa olevan lapsen kohdalla vaihtelua ryhmien välillä tulee kuitenkin, mikäli lapsi tarvitsee osapäiväistä hoitoa esiopetuksen loma-aikoina. Tällöin hoitoa järjestettäisiin haastateltavien mukaan lähes aina toisessa ryhmässä tai paikassa, sillä esiopetusryhmät toimivat vain koulun työaikoina. Lisäksi useat haastateltavat kertoivat, että myös kokopäiväiset varhaiskasvatusryhmät yhdistetään yleensä loma-ajoiksi toisten ryhmien tai päiväkotien kanssa. Jotkut haastateltavista totesivat, että pelkässä esiopetuksessa käyvälle ei hoitoa loma-aikoina edes pyydettyä järjestetä tai sitä järjestetään vain erillisellä hakemuksella tai hätätilanteessa. Osa vastaajista sen sijaan piti velvollisuutenaan järjestää näille lapsille hoitoa loma-aikoinakin, mikäli vanhemmat niin toivovat.

Kaisa

Kuten aiemmin todettiin, esiopetuksen lisäksi arkipäivisin täydentävää hoitoa tarvitsevan lapsen esiopetus ja täydentävä hoito järjestettiin yhdessä tai kahdessa ryhmässä. Silloin kun opetus ja hoito tapahtuivat samassa ryhmässä, se tapahtui yleensä varhaiskasvatuksen kokopäiväryhmässä. Erityistä tukea tarvitsevien kokopäiväinen pienryhmä oli käytössä vain yhdessä kunnassa. Näitä palvelukokonaisuuksia koskevat tiedot ryhmäkoosta, kasvattajien ja lasten välisestä suhdeluvusta sekä lapsiryhmän ikärakenteesta on esitelty taulukossa 6.

TAULUKKO 6. Vuorovaikutukseen vaikuttajat tekijät Kaisan yhdestä ryhmästä koostuvissa palvelukokonaisuuksissa

Esiopetuksen järjestäminen	Kokopäiväryhmä	Tukea tarvitsevien kokopäiväinen pienryhmä
Ryhmäkoko	8-30	12
Kasvattajien ja lasten välinen suhdeluku	1:7 1:8	
Kasvattajien ammatit	Lastentarhanopettaja, lastenhoitaja, erilaiset avustajat	Lastentarhanopettaja, lastenhoitaja, avustajat
Lapsiryhmän ikärakenne	Esiopetusikäiset 5-7 v 4-7 v 3-7 v 1-7 v	5-7 v

Tässäkin kokopäiväryhmän ryhmäkoon määrittelyyn liittyvät aiemman vinjetin kohdalla mainitut ongelmat ryhmän käsitteen sekä osapäivälästen aiheuttamien suhdelukumuutosten ja -vaihteluiden vuoksi. Joissakin haastatteluissa myös kuvattiin kokopäiväryhmän lasten yhdistyvän toisen tai toisten ryhmien kanssa täydentävän hoidon aikana joko säännönmukaisesti joka päivä, kun oman ryhmän kasvattajat eivät olleet paikalla (aamulla ja illalla), tai satunnaisemmin tilanteen ja tarpeen mukaan.

Kun esiopetus ja täydentävä hoito järjestettiin kahdessa eri ryhmässä, esiopetuksen järjestämisen tavoista oli käytössä neljä samaa tapaa kuin

edellisessä vinjetissä pelkässä esiopetuksessa käyvien lasten kohdalla: esiopetusryhmä, yhdysluokka, esi- ja alkuopetuksen ryhmä sekä tukea tarvitsevien pienryhmä. Esiopetusta antavien ryhmien koot vaihtelivat kolmen ja 25 lapsen välillä. Suhdelukuja käytettiin vain erillisissä esiopetusryhmissä, ja niissä oli käytössä sekä 1:7 sekä 1:13 suhdeluvut. Muissa esiopetusryhmissä suhdelukua ei ole määritelty, koska ne kuuluvat perusopetukseen. Esiopetusta antavissa ryhmissä ei ollut nuorempia lapsia, mutta perusopetuksen ryhmissä saattoi olla vanhempia lapsia aina neljänteen luokkaan saakka.

Esiopetusta täydentävän hoidon järjestelyistä silloin, kun opetus ja hoito järjestettiin eri ryhmissä, muodostettiin neljä kategoriaa: kerhotoiminta, päiväkotiryhmä, ryhmäperhepäivähoito ja tukea tarvitsevien lasten pienryhmä. Näistä ryhmistä saatujen tietojen perusteella ryhmäkoot vaihtelivat 7-29 lapsen välillä. Myös suhdeluvuissa oli vaihtelua; pienimmillään yhdelle kasvattajalle laskettiin neljä lasta, suurimmillaan 15. Kerhoryhmien koosta ja mahdollisesti käytetystä suhdeluvusta ei aina saatu tietoa. Kaikilla haastateltavilla ei ollut selkeää tietoa kerhossa kerralla paikalla olevien lasten ja kasvattajien määrästä eikä siitä, miten kerhon toiminta oli käytännössä järjestetty esimerkiksi pienryhmiin jakautumisen osalta. Aina kerhotoiminnassa ei ollut käytössä määriteltyä suhdelukua.

Eräässä tilanteessa haastateltava kertoi, että vaikka täydentävä hoito oli varsinaisesti ryhmäperhepäiväkodissa, esiopetuksen koulunkäynninohjaaja vietti osan iltapäivästä esiopetuksen jälkeen pelkkien esioppilaiden kanssa koulun iltapäiväkerhon yhteydessä. Tällöin lapset menivät vasta myöhemmin iltapäivällä ryhmäperhepäivähoitoon ja viettivät päivän oikeastaan kolmessa ryhmässä. Koska tämä ei haastattelun perusteella kuitenkaan vaikuttanut viralliselta ja järjestelmälliseltä jokaista päivää koskevalta toimintatavalta, se luokiteltiin osaksi täydentävää hoitoa ryhmäperhepäiväkodissa.

Kun täydentävä hoito järjestettiin päiväkodissa, mutta eri ryhmässä kuin esiopetus, ryhmistä ei juurikaan saatu aineistosta tarkkaa tietoa ryhmän koosta tai kasvattajien ja lasten välisestä suhdeluvusta. Myöskään siitä, oliko ryhmissä pelkkiä esiopetusikäisiä vai myös pienempiä lapsia, ei kaikkien ryhmien osalta

saatu tietoa. Niistä ryhmistä, joista tietoa saatiin, osassa oli muunkin ikäisiä lapsia, osassa ei. Yhdessä ryhmässä ryhmäkoko oli pieni, 4-6 lasta, ja kasvattajana yksi aikuinen, mutta heidänkin mainittiin tekevän täydentävän hoidon aikana yhteistyötä päiväkodin muiden ryhmien kanssa. Yhdessä kunnassa suhdeluvuksi mainittiin 1:13, muissa asia jäi epäselväksi.

Lapselle mahdollinen palvelukokonaisuus saattoi siis koostua kahdesta edellä mainitusta ryhmästä, joista täydentävään hoitoon lapsi osallistui hoitoajoistaan hieman riippuen yleensä aamulla ja iltapäivällä, ja esiopetukseen yleensä aamupäivällä. Yhdessä kunnassa oli tosin myös mahdollista, että esiopetus ajoittui iltapäivälle, jolloin täydentävä hoito sijoittui pääosin aamupäivälle. Palvelukokonaisuuksien muodostuminen sekä ryhmien koot, kasvattajien ja lasten väliset suhdeluvut, kasvattajien ammatit sekä ryhmien ikärakenteet esitellään kuviossa 1.

Esiopetuksen järjestäminen	Kokopäiväryhmä	Esiopetusryhmä	Yhdysluokka	Esi- ja alkuopetuksen ryhmä	Tukea tarvitsevien pienryhmä
Ryhmäkoko	13-21	3-25	13-14	24	8
Kasvattajien ja lasten välinen suhdeluku	1:7	1:7 1:13			
Kasvattajien ammatit	Lastentarhanopettaja, lastenhoitaja	Lastentarhanopettaja, lastenhoitaja, erilaiset avustajat	Luokanopettaja, erilaiset avustajat	Luokanopettaja, lastentarhanopettaja, koulunkäynninohjaaja	
Lapsiryhmän ikärakenne	4-7 v 1-7 v	Esiopetusikäiset	0-1 lk 0-2 lk 0-4 lk	0-2 lk	0-2 lk

Täydentävän hoidon järjestäminen	Kerhotoiminta	Päiväkotiryhmä	Ryhmäperhepäivähoito	Tukea tarvitsevien pienryhmä
Ryhmäkoko	7-29	4-6	8-12	
Kasvattajien ja lasten välinen suhdeluku	1:13 1:15	1:13	1:4	
Kasvattajien ammatit	Koulunkäynninohjaaja, lastenhoitaja, lastentarhanopettaja	Lastentarhanopettaja, lastenhoitaja, erilaiset avustajat	Ryhmäperhepäivähoitaja	
Lapsiryhmän ikärakenne	0-1 lk 0-2 lk	Esiopetusikäiset 0-7 v	0-8 v	

KUVIO 1. Palvelukokonaisuuksien rakentuminen sekä vuorovaikutukseen vaikuttavat tekijät Kaisan kahden ryhmän palvelukokonaisuuksissa

Kuviossa 1 viivat ryhmien välillä tarkoittavat sitä, että kyseiset ryhmät muodostivat yhden palvelukokonaisuuden. Aineiston perusteella ei voitu kuitenkaan määrittellä yksittäisen palvelukokonaisuuden hyvinvoinnin edellytyksiä aina tarkasti, koska ei voida sanoa esimerkiksi tarkalleen, millaiset

ryhmäkoot yhdessä palvelukokonaisuudessa toteutuivat. Tämä on otettava huomioon kuviota tulkittaessa.

Taulukossa 7 on esitelty Kaisalle tarjolla olleiden palvelukokonaisuuksien jakautuminen opetuksen ja hoidon pysyvyyden suhteen. Ensin on mainittu esiopetuksen järjestämisen tapa ja sen jälkeen täydentävän hoidon järjestämisen tapa.

TAULUKKO 7. Kaisan palvelukokonaisuudet jaoteltuina opetuksen ja hoidon pysyvyyden mukaan

Pysyvyys	Palvelukokonaisuuden osat (esiopetus ja täydentävä hoito)
Sama ryhmä	Kokopäiväryhmä Tukea tarvitsevien lasten pienryhmä
Ryhmä vaihtuu	Esiopetusryhmä ja päiväkotiryhmä Esiopetusryhmä ja kerhotoiminta Yhdysluokka ja kerhotoiminta Yhdysluokka ja päiväkotiryhmä Yhdysluokka ja ryhmäperhepäivähoito Esi- ja alkuopetuksen ryhmä ja kerhotoiminta Kokopäiväryhmä ja tukea tarvitsevien lasten pienryhmä Tukea tarvitsevien lasten pienryhmä ja kokopäiväryhmä
Ryhmä ja paikka vaihtuvat	Esiopetusryhmä ja kerhotoiminta Esiopetusryhmä ja päiväkotiryhmä Yhdysluokka ja ryhmäperhepäivähoito

Opetuksen ja hoidon pysyvyyden osalta ryhmät jakautuivat kuntatyypeittäin siten, että kaikkia palvelukokonaisuuksia löytyi sekä kaupunkimaisista, taajaan asutuista että maaseutumaisista kunnista. Yksittäisessä kunnassa oli usein käytössä sekä sellaisia palvelukokonaisuuksia, joissa lapsi on yhdessä ryhmässä koko päivän, että sellaisia joissa hän vaihtaa ryhmää päivän aikana:

...pääsääntöisesti suurin osa meillä Kaisan tapasista lapsista on päiväkodissa normaaliryhmässä jossa se esiopetus sisältyy siihen päiväkotipäivään - - sitten meillä on kaksi koulua jossa meillä on eskareita niin että hekin saavat olla siellä koko päivän mutta heidän sitten se aamu- ja iltapäivähoito on järjestetty niin että vanhemmat ovat hakeneet sen koulun ilttoimintaan aamu- ja iltapäiväkerhotoimintaan ja he ovat siellä.

Enimmillään yhdessä kunnassa oli tarjolla kolme erilaista palvelukokonaisuutta, joista kaikissa ryhmä vaihtui päivän aikana. Viidessä

kunnassa käytössä oli vain yksi palvelukokonaisuus. Niistä osa oli sellaisia, joissa ryhmä vaihtui, osa sellaisia joissa ryhmä ei vaihtunut.

Minttu

Kaikkien vuorohoidossa olevien lasten palvelukokonaisuudet koostuivat useammasta ryhmästä, sillä pelkässä vuorohoitoryhmässäkin lapsiryhmä vaihteli, kun ryhmiä yhdisteltiin iltaisin, öisin ja viikonloppuisin. Lisäksi vuorohoitoryhmästä saatettiin erottaa osaksi päivää esiopetusikäiset omaksi ryhmäkseen. Palvelukokonaisuuden sisältämien ryhmien määrää oli tämän vuoksi vaikea määritellä tarkasti. Palvelukokonaisuudet ryhmiteltiin paikan pysyvyyden mukaan: tapahtuiko kaikki opetus ja hoito yhdessä paikassa, vai sisältyikö lapsen päivään selkeä siirtyminen paikasta toiseen, vai rakentuiko kokonaisuus kahdesta toisistaan täysin irrallisesta eri paikoissa sijaitsevasta ryhmästä, joihin lapsi osallistui eri päivinä hoidon tarpeensa mukaan. Tämän jälkeen palvelukokonaisuudet ryhmiteltiin kategorioiksi. Palvelukokonaisuudet ja niiden ryhmittely esitellään taulukossa 8.

TAULUKKO 8. Mintun palvelukokonaisuudet jaoteltuina paikan pysyvyyden mukaan

Pysyvyys	Palvelukokonaisuudet
Yhdessä paikassa	Vuorohoitoryhmä Päiväkotiryhmä ja vuorohoitoryhmä Esiopetusryhmä ja vuorohoitoryhmä Esiopetusryhmä ja päiväkotiryhmä ja vuorohoitoryhmä
Kahdessa paikassa	Esiopetusryhmä ja vuorohoitoryhmä Esiopetusryhmä ja päiväkotiryhmä ja vuorohoitoryhmä
Kahdessa irrallisessa järjestelyssä	Esiopetusryhmä tai vuorohoitoryhmä Kokopäiväryhmä tai vuorohoitoryhmä

Kun lapsen kaikki hoito ja opetus tapahtuivat samassa paikassa, kyseessä oli vuorohoitoa tarjoava päiväkotiyhteisö. Näissä päiväkodeissa noudatettiin lähes aina kokopäivähoidon suhdelukua 1:7 tai 1:8, mutta oli myös mahdollista, että esiopetusaikana käytettiin suhdelukua 1:13 ja täydentävän hoidon aikana suhdelukua 1:6. Useissa vuoropäiväkodeissa oli määritelty erikseen esiopetusaika, jolloin esiopetusikäiset ovat vain oman ikäistensä kanssa.

Useimmiten esiopetusaika oli vuorohoitoryhmissä aamu- tai keskipäivällä. Oli myös mahdollista, että esiopetus oli iltapäivällä tai että esiopetusajaksi oli määritelty ajanjakso 8-16, jonka aikana neljä tuntia oli esioppilaan laskennallinen esiopetusaika. Lisäksi oli myös mahdollista, että vuorohoitopäiväkodissa erillistä esiopetusaikaa ei ollut määritelty muuten, kuin että esiopetusta ei annettu iltaisin kello 18 jälkeen eikä viikonloppuisin.

Vaikka lapsen päivä sijaitsi fyysisesti yhdessä rakennuksessa, hänen ryhmänsä saattoi siis vaihtua useammankin kerran päivän aikana tämän luvun alussa mainitulla tavalla. Lisäksi samassa paikassa olevissa palvelukokonaisuuksissa ryhmät saattoivat vaihtua virallisemminkin kuin vuorohoitoryhmän sisällä. Näin oli esimerkiksi silloin, kun lapsi osallistui aamupäivällä esiopetukseen toisten esiopetusikäisten kanssa lastentarhanopettajan ja koulunkäynninohjaajan johdolla ja vietti iltapäivän lastenhoitajan ohjauksessa pienessä ryhmässä, joka koostui aamupäivän esiopetuksessa olleista lapsista. Tämä ryhmä yhdistyi iltapäivän aikana myös mahdollisesti toisen esiopetusryhmän täydentävän hoidon ryhmän kanssa. Illan tämä lapsi vietti vielä kaikista päiväkodin ryhmistä kootun vuorohoitoryhmän kanssa.

Vaikka hoito ja opetus tapahtuivat samassa paikassa, lapsen päivä koostui siis erilaisista osista. Tämä johtui osittain vuorohoidon luonteesta: lasten paikallaolo vaihtelee runsaasti vanhempien työvuorojen vuoksi, ja koska ilta-aikojen, öiden ja viikonloppujen hoidon tarve on vähäisempi, ryhmiä yhdistellään. Usein koko päiväkodin kaikki ääri-aikojen hoitoa tarvitsevat lapset olivatkin yhdessä ryhmässä. Suurin osa vastaajista ei pystynyt määrittelemään vuorohoidossa olevan täydentävän hoidon ryhmän kokoa, mutta ne jotka määrittelivät, vastasivat kooksi 22-24 lasta. Toisaalta eräs vastaaja kuvasi, että heillä vuorohoidossa oleva lapsi saattaa olla hoidossa aivan yksinkin.

Täydentävän hoidon aikoina ryhmien ikärakenne vaihteli suuresti. Lapsia oli vuorohoitopäiväkodeissa vauvaikäisistä esiopetusikäisiin ja joissain paikoissa myös kouluikäiset vuorohoidon tarvitsijat pääsevät vuoropäiväkotiin kymmenvuotiaaksi asti. Joskus esiopetusikäisten täydentävän hoidon ryhmä

koostui pääasiassa kolmevuotiaista ja sitä vanhemmista lapsista, joskus kaikista päiväkodin lapsista. Ääriaikoina yksittäisen lapsen kanssa voi samassa ryhmässä olla useimmiten kuka tahansa kokonaisen vuorohoitopäiväkodin lapsista, ja suurimmillaan nämä päiväkodit olivat noin 100-paikkaisia. Myös paikalla olevissa aikuisissa on vaihtelua vuorohoitopäiväkodeissa etenkin ääriaikoina ryhmien yhdistelyn vuoksi. Kasvattajat olivat lastentarhanopettajia, lastenhoitajia ja erilaisia avustajia.

Lapsen siirtyessä paikasta toiseen päivän aikana hänen päivänsä koostui vielä selkeämmin vähintään kahdesta tai jopa kolmesta erillisestä ryhmästä. Lapsi saattoi esimerkiksi olla päivällä esiopetuksessa ja täydentävässä hoidossa päiväkodilla tai koululla sijaitsevassa kokopäiväryhmässä ja siirtyä illaksi vuorohoitopäiväkotiin. Lapsi saattoi myös olla aamupäivällä erillisessä osapäiväisessä esiopetusryhmässä koululla, siirtyä iltapäiväksi päiväkotiin viisivuotiaiden ryhmään ja vielä päiväkodissa siirtyä illalla koko päiväkodin ryhmistä koottuun vuorohoitoryhmään.

Muita kuin vuorohoitopäiväkotia koskevat tiedot ryhmien koosta, kasvattajien ja lasten välisistä suhdeluista, kasvattajien koulutuksesta ja lasten ikärakenteesta ovat samansuuntaisia tulosluvussa aiemmin mainituissa samaan kategoriaan kuuluvissa ryhmissä. Kaikkia esiopetuksen lisäksi ympärivuorokautista hoitoa tarvitsevan lapsen ryhmiä koskevat tiedot on koottu taulukkoon 9.

TAULUKKO 9. Vuorovaikutussuhteisiin vaikuttavien tekijöiden tiedot Mintun ryhmissä

	Vuorohoito- päiväkodin ryhmä	Päiväkotiryhmä	Erillinen esiopetusryhmä (ei vuorohoidossa)
Ryhmäkoko	11-24	4-30	13-14
Kasvattajien ja lasten välinen suhdeluku	1:7 1:8 1:13	1:7 1:8 1:13	1:8 1:13
Kasvattajien ammattit	Lastentarhan- opettaja, lastenhoitaja, erilaiset avustajat	Lastentarhan- opettaja, lastenhoitaja, erilaiset avustajat	Lastentarhan- opettaja, lastenhoitaja, erilaiset avustajat
Lapsiryhmän ikä rakenne	0-7 v 1-7 v 3-7 v 3-10 v	Esiopetusikäiset 5-7 v 0-7 v	Esiopetusikäiset

Kaikkia muita järjestämisen tapoja löytyi sekä kaupunkimaisista, taajaan asutuista että maaseutumaisista kunnista, mutta kahta toisistaan täysin irrallista ryhmää ei ollut käytössä maaseutumaisissa kunnissa. Neljässä kunnassa ei ollut lainkaan tarjolla sellaista vaihtoehtoa, jossa ympärivuorokautista hoitoa esiopetuksen lisäksi tarvitseva lapsi voisi viettää sekä esiopetuksen että täydentävän hoidon ajan yhdessä paikassa, vaan niissä lapsen päivä sisälsi aina siirtymän paikasta toiseen.

3.3 Yhdenvertaisuus palvelukokonaisuuksissa

Ville

Pelkässä esiopetuksessa käyvien lasten osalta suurimmat erot hyvinvoinnin edellytyksissä löytyvät ryhmän koosta sekä kasvattajien ja lasten välisestä suhdeluvusta. Lapsi saattoi viettää arkeaan pienimmillään kolmen ja suurimmillaan 30 tai jopa noin 50 oppilaan ryhmässä, hieman ryhmän käsitteen tulkittavasta riippuen. Enimmillään yhdellä aikuisella oli laskennallisesti vastuullaan kolme lasta, suurimmillaan kolmetoista. Kasvattajien koulutus oli näissä ryhmissä melko samankaltainen: kaikissa esiopetusta antavissa ryhmissä

oli vähintään yksi luokanopettaja tai lastentarhanopettaja ja lisäksi mahdollisesti toinen lastentarhanopettaja, lastenhoitajia ja avustavia henkilöitä tai ohjaajia.

Lähes kaikki lapset viettivät esiopetusajan yhdessä ryhmässä, vain yhdessä kunnassa esiopetusryhmästä muodostettiin erilaisia ryhmiä yhdessä ensimmäisen ja toisen luokan oppilaiden kanssa. Eroja kuntien välille tuli kysyttäessä hoidon järjestämisestä esiopetusoppilaalle loma-aikoina: osassa kunnista hoitoa järjestetään kysyttäessä, toisissa vain erityistapauksissa tai ei ollenkaan. Mikäli lapsi käyttäisi hoitoa loma-aikoina, vaihtaisi hän silloin usein eri ryhmään kuin missä käy esiopetuksessa.

Kunnissa oli eroa myös siinä, saivatko esiopetusikäiset kulkea yksin matkat esiopetukseen ja takaisin kotiin. Osa kunnista antoi lapsen kulkea yksin, mikäli hän osallistuu pelkkään esiopetukseen eikä lainkaan täydentävään hoitoon. Joissain kunnissa tätä perusteltiin oikeuden päätöksellä asiasta. Osa haastateltavista kuvasi, että näissäkin tilanteissa kuitenkin neuvoteltiin vanhempien kanssa siitä, onko matka lapselle riittävän turvallinen, tai saatettiin suositella aikuista lapsen saattajaksi. Yhdessä kunnassa esiopetuksessa oleva lapsi sai lähteä kotiin koululla pidettävästä esiopetuksesta, mutta ei päiväkodissa pidettävästä esiopetuksesta. Yhdessä kunnassa yksin kulkeminen oli kaikilta esiopetusikäisiltä kielletty, ja toisessa haastateltava epäili tilanteen olevan näin poikkeustilanteita lukuun ottamatta, mutta ei ollut asiasta varma.

Kaisa

Esiopetuksen lisäksi päiväaikaan täydentävää hoitoa tarvitsevan lapsen palvelukokonaisuudet näyttäytyivät hyvinvoinnin edellytysten perusteella hyvin erilaisina. Osa lapsista vietti koko päivän samassa ryhmässä samojen lasten ja aikuisten kanssa. Sen sijaan osa lapsista vietti päivänsä kahdessa eri ryhmässä joko samassa paikassa tai kahdessa eri paikassa. He siis osallistuivat päivittäin kahteen rinnakkaiseen opetuksen ja hoidon järjestelyyn, joissa vaihtuivat järjestelyn lisäksi sekä ryhmän aikuiset että ainakin osittain myös ryhmän lapset. Kahdesta ryhmästä koostuviin palvelukokonaisuuksiin

osallistuvien lasten vuorovaikutussuhteiden kokonaismäärää ei pystytty määrittelemään tarkasti vertaisten eikä kasvattajien osalta. Selvää kuitenkin on, että kahdesta ryhmästä koostuvassa palvelukokonaisuudessa vuorovaikutussuhteita voi olla merkittävästi enemmän kuin yhdessä ryhmässä.

Ryhmien vaihdoksia tuli lapsille lisäksi loma-aikojen hoidon takia. Erilliset esiopetusryhmät, yhdysluokat ja kerhotoiminta eivät ole toiminnassa koulujen loma-aikoina, minkä vuoksi esimerkiksi yhdysluokan ja kerhotoiminnan palvelukokonaisuudessa esiopetuspäivät viettävä lapsi siirrettiin loma-ajoiksi eri hoitopaikkaan. Mikäli täydentävä hoito oli järjestetty varhaiskasvatuksen ryhmissä kuten päiväkodissa tai ryhmäperhepäivähoidossa, lapsi saattoi voida viettää lomansa tässä tutussa ryhmässä. Varhaiskasvatuksen ryhmiäkin kuitenkin kerrottiin yhdisteltävän loma-aikoina toisten ryhmien ja varhaiskasvatussyksikköjen kanssa.

Eri järjestelmissä myös kasvattajien koulutukset vaihtelivat: täydentävän hoidon osalta kasvattajina toimivat koulunkäynninohjaajat, ryhmäperhepäivähoitajat, lastentarhanopettajat, lastenhoitajat ja erilaiset avustavat työntekijät. Kasvattajien ja lasten välisiä suhdelukuja käytettiin ryhmissä kirjavasti, sillä sekä kokopäivähoitoon tarkoitetun suhdeluvun lisäksi (1:7 ja 1:8) myös osapäivähoitoon tarkoitettu suhdeluku (1:13) oli joissain ryhmissä käytössä, vaikka lapsella oli tarve kokopäivähoidolle.

Minttu

Myös ympärivuorokautista vuorohoitoa ja esiopetusta tarvitsevien lasten osalta eri palvelukokonaisuuksissa oli suurta vaihtelua hyvinvoinnin edellytyksissä. Vuorohoidon luonne tuo väistämättä vaihtelua lapsen vertaisryhmään ja kasvattajiin, kun kaikki aikuiset ja lapset eivät ole yhtä aikaa paikalla. Ryhmiä myös yhdisteltiin iltaisin, öisin ja viikonloppuisin resurssien järkevän käyttämisen vuoksi. Osassa järjestelyistä lisää vaihtelua tuotti kuitenkin se, että lapsen opetuksen ja hoidon kokonaisuus oli osittain järjestetty vuorohoidon lisäksi jossain tai joissain muissa ryhmissä.

Ryhmät saattoivat olla samassa paikassa tai eri paikoissa, jolloin lapsi siirtyi joko päivän aikana paikasta toiseen tai käytti eri ryhmiä eri päivinä. Lapsen hyvinvoinnin näkökulmasta on olennaista, onko siirtymä kesken päivän opetuksen tai hoidon järjestäjän vastuulla vai lapsen ja perheen vastuulla, jolloin lapsi voi joutua siirtymään yksin keskellä päivää kahden eri paikan välin. Eri ryhmät olivat yleensä myös eri järjestelmistä ja niiden koot ja suhdeluvut vaihtelivat suuresti. Iltojen, öiden ja viikonloppujen hoito oli kuitenkin aina järjestetty vuorohoitopäiväkodissa. Kasvattajat näissä päiväkodeissa olivat lastentarhanopettajia, lastenhoitajia ja erilaisia avustajia.

Kuntien tulkinnat ja ratkaisut ympärivuorokautista vuorohoitoa tarvitsevien esiopetusikäisten esiopetuksen velvoittavuuden suhteen olivat erilaisia. Tulkintatavalla ja ratkaisuilla on lapsen hyvinvoinnin kannalta merkitystä, koska niistä riippuu se, kuinka pitkiä lapsen opetuksen ja hoidon päivät ovat, ja kuinka paljon hänellä on viikossa vapaa-aikaa lepoon sekä ajan viettämiseen vanhempien kanssa.

Oli mahdollista, että ympärivuorokautisessa vuorohoidossa oleva esiopetusikäinen lapsi velvoitettiin osallistumaan esiopetukseen tiettyyn aikaan päivästä. Yleisempää oli kuitenkin, että esiopetukselle oli järjestetty tietty aika (4-4,5 h), mutta siihen osallistuminen hoidon tarpeen ulkopuolella oli neuvoteltavissa vanhempien kanssa ja riippui usein kokonaistilanteesta sekä myös lapsen jaksamisesta. Näiden kuntien vastaajista osa kuvasi, että esiopetukseen osallistumista esimerkiksi vapaapäivästä huolimatta suositellaan, vaikka ei velvoiteta:

V: ...mutta pakottamaanhan me emme voi lähteä ketään että on tultava mut yritetään puhua tietysti vanhemmille mikä merkitys tällä esiopetuksella on että olisi suotavaa

K: Joo. Mites sitten jos Mintulla onko sama tilanne jos hänellä ois vapaapäivä ja viikonloppuna esimerkiks hoitoo et ette velvoita mut olisko hyvä tulla niinkun suositellaanko että tulis silti viitenä päivänä esiopetukseen?

V: No kyllä varmasti sitä suositellaan mut myöskin sitten täytyy miettiä sitä kunnioittaa ehkä sitä vanhempien näkemystä siitä että jos se on ainut aika et he voi niinku lapsen kanssa olla myös kotona niin tietenkin et jos vanhemmat on viikonloppunakin töissä tai äiti on töissä ja miten mut se täytyy se kokonaisuus niinku nähdä että mikä sen lapsen kannalta on parasta.

Tässäkin tilanteessa haluttiin silti huomioida kokonaisuus lapsen kannalta. Osa haastateltavista kuvasi yksiselitteisemmin, että pois jääminen oli helposti hyväksytty ja ymmärretty tilanne:

Kyllä meillä hyvin väljästi näiden eskareiden kanssa vielä katsotaan sitä että se tuota vaikka se on velvoittavaa ja muuta mutta siitä huolimatta että jos on useampi pitkä päivä ollu ja sitten ois huoltajalla vapaapäivä niin ei kyllä katsota pahalla jos jää sinä esiopetuspäivänä kotiin.

Esiopetukselle oli joskus määritelty laajempi aika (8-16 tai arkisin klo 18 saakka), jonka sisällä mihin aikaan vaan lapsi saattoi osallistua esiopetukseen. Oli myös mahdollista, että jokaiselle vuorohoitoa tarvitsevalle esiopetusikäiselle tehtiin oma henkilökohtainen suunnitelma, jolla seurattiin esiopetuksen tuntimäärän toteutumista vuoden aikana.

Koulutuksen tasa-arvo

Kuten aiemmin tässä tulosluvussa on todettu, lapset osallistuivat esiopetusvuonna palveluihin, joissa hyvinvoinnin edellytyksissä oli suurta vaihtelua. Koulutuksen tasa-arvon selvittämiseksi on tarkasteltava sitä, olisiko heillä ollut mahdollisuus osallistua hyvinvoinnin edellytysten osalta erilaisiin palveluihin.

Tämän tutkimusaineiston perusteella vanhemmat eivät voi aina vaikuttaa siihen, millaiseen palvelukokonaisuuteen heidän lapsensa osallistuu. Monissa kunnissa asuinpaikka vaikutti vanhempien valinnan mahdollisuuksiin niin, että palveluiden vaihtoehtoja tarjottiin vain tietyn maantieteellisesti rajatun alueen palveluista. Oppilaalle voitiin myöntää kunnan rahoittama koulukuljetus vain tiettyyn palveluun, ja joskus asuinpaikan yhteys lapsen tulevaan koulupolkuun vaikutti lapselle tarjottuun palveluun. Asuinpaikka mainittiinkin opetuksen ja hoidon valikoitumisen perusteena kaikissa haastatteluissa. Lisäksi asuinpaikka vaikuttaa tietenkin palvelukokonaisuuden valikoitumiseen siten, että sellaista palvelua ei voi valita, jota kunnassa ei ole lainkaan tarjolla.

Myös kuntien käytännöt vaikuttavat siihen, minkä palvelun vanhemmat valitsevat. Eräs haastateltava kuvasi tilannetta seuraavasti:

on tietysti aina se mahdollisuus ja oikeus että huoltajat voi myös sitä päivähoitopaikkaa hakea ja se myönnetään kyllä jos sitä haetaan mutta että käytännössä se on muotoutunu meillä niinku tähän että sinne koulun puolelle tavallaan siirrytään jo sitten siinä eskariin mennessä ja se kerhotoiminta on sitten siellä omalla koululla.

Haastattelusta ei kuitenkaan selvinnyt, miten tähän tilanteeseen kunnassa on tultu, ja millaista palveluohjausta asiassa vanhemmille annetaan.

Kukaan haastateltavista ei kuvannut, että lapsi saisi itse vaikuttaa oman opetuksensa ja hoitonsa paikkaan tai tapaan. Näiden tietojen valossa ei vaikuta siltä, että lapsen tai vanhemman vapaa yksilöllinen valinta olisi ainakaan aina vaikuttanut siihen, millaiseen palvelukokonaisuuteen lapsi esiopetusvuonna osallistui. Enemminkin kyse vaikuttaisi olevan palvelun tarjoajan tekemästä päätöksestä yhdistettynä yhteen lapsen taustaan liittyvään seikkaan eli asuinpaikkaan.

4. POHDINTA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millaisia esiopetusvuoden opetuksen ja hoidon järjestämisen tapoja ja niiden kokonaisuuksia Suomessa on käytössä ja tarkastella niitä lasten hyvinvoinnin sekä yhdenvertaisuuden näkökulmista. Lasten hyvinvoinnin osalta mielenkiinto kohdistui erityisesti lasten vuorovaikutussuhteisiin, niiden määrään, kasvattajien ja lasten välisiin suhdelukuihin, kasvattajien koulutukseen vuorovaikutussuhteiden laadun kuvaajana sekä päivittäiseen, pitkäaikaiseen ja järjestelmien pysyvyyteen. Tässä luvussa tarkastellaan aluksi tutkimuksen tuloksia ja sen jälkeen tutkimuksen vahvuuksia ja rajoituksia. Lopuksi esitellään sitä, millaisia ideoita jatkotutkimuksiin tämän tutkimuksen pohjalta syntyi.

4.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset

Tutkimus osoitti, että esiopetusvuoden palvelujen järjestämisessä on suurta vaihtelua kuntien välillä ja jopa kuntien sisällä eikä esiopetusvuoden palvelujen järjestämiseen ole Suomessa vakiintunut yhtä selkeää tapaa. Palveluja järjestetään perusopetuksessa (luokkaopetus ja kerhotoiminta) tai varhaiskasvatuksessa (kokopäiväryhmät) tai näiden yhdistelminä. Lisäksi esiopetusta tarjotaan omissa vain esiopetukseen tarkoitetuissa osapäiväisissä esiopetusryhmissä, joihin voidaan yhdistää muita palveluja silloin kun lapsi tarvitsee esiopetuksen lisäksi täydentävää hoitoa.

Lapset saattavat vaihtaa ryhmää päivän aikana jopa useammin kuin kaksi kertaa, ja eri ryhmät kuuluvat usein eri palvelujärjestelmiin. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että monen esiopetusikäisen lapsen arkeen kuuluu useampia ryhmiä, joissa on eri aikuiset, lapset ja tilat, sekä todennäköisesti myös erilaiset ryhmän säännöt ja aikuisten odotukset lapsen toiminnalle. Tällainen tilanne voi olla riski lapsen hyvinvoinnille ja lisätä käytösongelmia (vrt. De Schipper ym. 2003, 13; Morrissey 2009, 60). Kun lisäksi ryhmiä yhdistellään esimerkiksi koulujen loma-aikoina, näyttäisi opetuksen ja hoidon pysyvyys toteutuvan ainakin osalla esiopetusikäisistä lapsista huonosti.

Hoidon ja opetuksen pysyvyyden vaikutuksista tehdyt tutkimukset ovat keskittyneet yleensä pienempiin lapsiin (ks. De Schipper ym 2003; Morrissey 2009). On kuitenkin mahdollista, että pysyvyyden ongelmiin liittyvät todetut riskit koskevat myös vanhempia lapsia (Morrissey 2009, 60) ja näin ulottuvat myös esiopetusikäisiin. Lisäksi on todettu, että erilaiset yhteiskunnalliset palvelut, joissa aikuisilla on erilaiset mielipiteet, tuottavat lasten arkeen epäjohtamukaisuutta (Pekki & Tamminen 2002, 69). Pysyvyyttä koskevat tutkimuksen tulokset ovat myös ristiriidassa varhaiskasvatustalain (1973, 2a §) kanssa, jonka yksi tavoite on mahdollisimman pysyvien vuorovaikutussuhteiden turvaaminen lasten ja varhaiskasvatustalain välillä.

Esiopetusikäisten päivän pirstaloimista esiopetukseen ja päivähoitoon on kritisoitu aiemminkin, ja Kinos ja Palonen (2013, 33, 41) pitävätkin lapsille parempana yhtenäistä päivää yhdessä ryhmässä ilman siirtymiä. Aivan hiljattain sekä Opetusalan ammattijärjestö että Vanhempainliiton varhaiskasvatuksen asiantuntija ottivat kantaa sen puolesta, että esiopetusikäisten lasten päivää ei pirstotaisi useampaan ryhmään siten, että kunnille mahdollistettaisiin esiopetusta täydentävän hoidon järjestäminen kerhotoimintana (Korhonen 2017; OAJ). Näissä kannanotoissa useammasta ryhmästä koostuva päivä on nähty riskiksi lapsen hyvinvoinnille esimerkiksi sen vuoksi, että se tuottaa levottomuutta lapsen arkeen sekä lisää lapsen kohtaamien aikuisten ja lasten määrää ja vaihtuvuutta. Kerhotoiminnan mahdollistaminen nähdään kannanotoissa lisäksi riskiksi tasa-arvon kysymysten, mm. koulutuksen tasa-arvon, kannalta.

Tämän tutkimuksen tulosten perusteella monet esiopetusikäiset osallistuvat kuitenkin jo nyt useammista ryhmistä koostuviin palvelukokonaisuuksiin, ja kerhotoimintakin on esiopetusikäisille käytössä joissain kunnissa. Kaikissa palvelukokonaisuuksissa lapset eivät siis osallistuneet varhaiskasvatuksen järjestämään täydentävään hoitoon, vaikka heillä olisi siihen oikeus (Varhaiskasvatustalain 1973/36). Mikäli lapselle esitetään järjestettäväksi kerhotoimintaa täydentävänä hoitona

varhaiskasvatukseen sijaan, vanhemmille pitää tehdä selväksi varhaiskasvatuksen ja kerhotoiminnan erot (Heinonen ym. 2016, 114). Tulosten perusteella ei voida sanoa, oliko kunnissa näin tehty. Joissain kunnissa kerhotoiminta kuvattiin kuitenkin kunnan yleiseksi toimintatavaksi, ja joissain kunnissa kerhotoiminta liittyi taajama-alueen ulkopuolella järjestettäviin esiopetuspalveluihin. Merkitystä onkin kunnassa tarjolla olevien palvelujen lisäksi vanhemmille annettavalla palveluohjauksella. Aluehallintovirasto antoi vuoden 2016 lopulla huomautuksen Tampereelle siitä, että kunta oli *tarkoitushakuisella palveluohjauksella ja niukalla tiedottamisella* ohjannut vanhempia valitsemaan kerhotoiminnan esiopetuksen täydentäväksi hoidoksi, ja tämän vuoksi lasten oikeus varhaiskasvatukseen ei toteutunut (Aluehallintovirasto 2016).

Palvelujen järjestämisen moninaisuus näkyi myös tarkasteltaessa lasten hyvinvoinnin edellytyksiä erilaisissa palvelukokonaisuuksissa. Ryhmäkoko ja suhdelukua koskevia säädöksiä ei aina noudatettu: esiopetuksessa suositeltu ryhmäkoko on 13-20 lasta (Opetusryhmien tila Suomessa 2014, 12), mutta tulosten perusteella kunnissa oli käytössä myös tätä suurempia, jopa noin 30 oppilaan esiopetusryhmiä. Ryhmän käsitteen tulkinnasta riippuen ryhmät saattoivat olla vielä suurempiakin. Ryhmäkoosta ei ole tiedossa tarkkaa rajaa, jonka ylittämistä voitaisiin pitää riskinä lasten hyvinvoinnille, mutta on selvää, että suuret ryhmät lisäävät lasten vuorovaikutussuhteiden määrää. Esimerkiksi 30 hengen ryhmässä kontaktisuhteita on 435, kun 10 hengen ryhmässä niitä on vain 45 (Heinonen ym. 2016, 122). Isompi ryhmä vähentääkin yksittäisen lapsen aikaa ja mahdollisuutta vuorovaikutukseen kasvattajan kanssa (Folmer-Annevelink ym. 2010; Holkeri-Rinkinen 2009, 214).

Kun lisäksi otetaan huomioon, että jotkut lapset vaihtoivat ryhmää useammankin kerran päivän aikana ja saattoivat osallistua kahteen suureen ryhmään, heidän vuorovaikutussuhteidensa määrä sekä vertaisten että kasvattajien osalta saattoi olla hyvinkin paljon suurempi kuin esimerkiksi perinteisessä varhaiskasvatuksen päiväkotiryhmässä. Vuorohoidossa olevien lasten osalta ryhmien vaihtuvuus ja vuorovaikutussuhteiden määrä saattoi olla

vielä korkeampi. Toteutuuko tällöin kasvattajien ja vertaisryhmän tuttuus ja turvallisuus? On esitetty, että lapsia tulisi suojata liialta vuorovaikutussuhteiden määrältä (Mikkola & Nivalainen 2009, 20; Sinkkonen 2008, 129), ja erottaa se, minkä verran aikuisten vaihtumista ja kuinka suuria lapsiryhmiä lapset sietävät siitä, mikä määrä näitä muutoksia olisi heille turvallista ja hyväksi (Mikkola & Nivalainen 2009, 16).

Hyvinvoinnin edellytyksistä lasten ja kasvattajien välisten suhdelukujen osalta esiopetusikäisten palveluissa oli käytössä sekä kokopäivätoimintaan tarkoitettuja suhdelukuja (1:7 ja 1:8) että osapäivätoimintaan tarkoitettu suhdelu (1:13). Palveluja järjestettiin myös ryhmissä, joissa suhdelukuja ei tarvitse määritellä: perusopetuksen luokissa sekä kerhotoiminnassa. Joissakin palvelukokonaisuuksissa lapsi ei osallistunut päivän aikana lainkaan ryhmään, jossa olisi ollut käytössä kasvattajien ja lasten välillä kokopäivätoimintaan tarkoitettu suhdelu, vaikka hän osallistui opetukseen ja hoitoon enemmän kuin viisi tuntia. Joissakin tilanteissa hän osallistui näin suhdeluvultaan määriteltyyn ryhmään osan päivästä, mutta ei koko päivää. Pienemmän suhdeluvun on todettu vaikuttavan positiivisesti lapsen ja kasvattajan väliseen vuorovaikutukseen (De Schipper ym. 2006, 873; Sandstrom 2012, 155).

Myös lapsiryhmän ikäjakauma vaihteli suuresti: ryhmään saattoi kuulua ääripäinä vain pelkkiä esiopetusikäisiä tai kaikkia varhaiskasvatusikäisiä tai esiopetusikäisiä ja kouluikäisiä neljänteen luokkaan saakka. Suuri ikäjakauma tuo haasteita esimerkiksi ryhmän toiminnan organisointiin sekä yksittäisten lasten huomiointiin (Heinonen ym. 2016, 121).

Kasvattajina ryhmissä kerrottiin olevan aina koulutukseltaan kuhunkin toimintaan päteviä henkilöitä; kasvattajien koulutus kuitenkin vaihtelee asetusten mukaisesti paljon sen mukaan, onko ryhmä kerhotoimintaa, ryhmäperhepäivähoitoa, päiväkotitoimintaa vai esiopetusta. Ryhmästä saattoi siis olla vastuussa korkeakoulutettu kasvattaja (esiopetus, päiväkotiryhmä), tai kasvattaja jolta vaaditaan matalampi koulutus (kerhotoiminta, ryhmäperhepäivähoito) (vrt. Asetus lasten päivähoidosta 1973/36; Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 1998/986; Laki

sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 2005/272). Kasvattajien korkeampi koulutus vaikuttaa positiivisesti vuorovaikutuksen sensitiivisyyteen (Burchinal ym. 2002; Kalliala 2011, 250; OECD 2012, 11), laatuun ja sopivuuteen ikätasolle (Hestenes ym. 2008).

Tutkimuksessa ei saatu selville kaikkia hyvinvoinnin edellytyksiin liittyviä tekijöitä kaikista ryhmistä, koska varhaiskasvatuksen esimiehellä ei ollut tietoa kaikista alueensa esiopetuspalveluista. Osittain tämä johtui siitä, että monissa kunnissa esiopetuksen järjestäminen oli jakautunut sekä varhaiskasvatuksen että perusopetuksen hallinnon alle. Vaikuttaisi siltä, että joissakin kunnissa koko esiopetusvuoden palvelujen kokonaisuus ei ole yhden virkamiehen vastuulla, vaan vastuu on jaettu useammalle henkilölle. Voiko olla niin, että joissain kunnissa esiopetusvuoden kokonaisuus ei ole kellään yksittäisellä henkilöllä kokonaisuutena hallussa, vaan eri ihmiset vastaavat eri osista esiopetusvuoden palveluja, ja palveluja ei tarkastella kokonaisuutena?

Lisäksi yhden kunnan sisälläkin saattoi olla käytössä niin monenlaisia palveluja, että yhdessä haastattelussa niihin kaikkiin liittyvien hyvinvoinnin edellytysten selvittäminen tarkasti ei onnistunut. Tähän vaikutti myös se, että sekä ryhmäkoko että kasvattajien ja lasten välinen suhdeluku osoittautuivat ennakoitua monimutkaisemmiksi käsitteiksi. Sekä ryhmäkoko että suhdeluku vaihtelevat päivän aikana sekä virallisesti esimerkiksi osapäivälästen osalta että epävirallisemmin ryhmien yhdistyessä tarpeen mukaan tai hoidon ääriaikoina.

Myöskään ryhmän käsitteen määrittely ei ollut yksinkertaista. Tulosten perusteella näyttäisi siltä, että virallisesti määritellyn ryhmäkoon tai suhdeluvun perusteella ei aina voida päätellä kovinkaan paljon yksittäisen lapsen päivittäisten tai viikoittaisten vuorovaikutussuhteiden määrästä esiopetusvuoden palvelukokonaisuuksissa. Tämä on hieman yllättävä tulos, jos ajatellaan sitä, kuinka paljon ryhmäkoosta ja sen vaikutuksista käydään keskustelua sekä varhaiskasvatuksen että perusopetuksen yhteydessä. Ehkä ryhmäkokokeskustelun sijaan olisi tärkeämpää pyrkiä jollain tavalla saamaan tarkempaa tietoa siitä, miten lasten päivät rakentuvat erilaisista ryhmistä, ja

kenen tai kuinka monen ihmisen kanssa yksittäinen lapsi on oikeasti vuorovaikutussuhteessa hoitopäivän tai -viikon aikana.

Lainsäädännöstä huolimatta myös esiopetuksen velvoittavuutta tulkittiin kunnissa eri tavoin. Tällä on erityisen suuri vaikutus vuorohoitoon osallistuvalla lapsella ja hänen perheelleen. Lisäksi eroja on vuorohoitoa tarvitsevien lasten esiopetuksen järjestämisessä: toisissa kunnissa esiopetusta järjestetään vuorohoitoa tarvitsevalle lapselle hyvin yksilöllisesti räätälöiden, toisissa esiopetusta järjestetään vain tiukasti määriteltyyn aikaan päivästä. Jälkimmäinen tapa saattaa yhtäältä johtaa hyvinkin pitkiin päiviin ja vähentää lapsen viikoittaisten vapaapäivien määrää. Toisaalta, jos lapsen päivän lyhentämiseksi ja vapaapäivien mahdollistamiseksi esiopetuksen velvoittavuutta tulkitaan tällaisissa tilanteissa löyhästi, herää kysymys siitä, toteutuuko lapsen oikeus esiopetukseen lainsäädännön tarkoittamalla tavalla. Parhaiten sekä lapsen hyvinvointi että lapsen oikeus esiopetukseen vaikuttavatkin toteutuvan silloin, kun esiopetusta järjestetään joustavammin ja yksilöllisemmin. Esiopetuksen ja vuorohoidon yhdistäminen näyttäytyi haastavana myös Murrin aihetta tarkastelevassa Pro gradu -tutkielmassa (2017).

Yhtenäisten toimintatapojen puute palveluiden järjestämisessä näkyi tutkimuksen tuloksissa myös esimerkiksi siinä, että saman ikäisten lasten mahdollisuus kulkea esiopetusmatkat yksin ei riippunut niinkään lasten iästä, vaan siitä, missä järjestelmässä tai missä kunnassa hänen palvelunsa järjestettiin. Lapsi saattaa siis voida esimerkiksi lähteä kotiin yksin esiopetuksesta, mutta tuntia myöhemmin hoidosta lähtiessään hän tarvitseekin aikuisen hakijan. Tämä linjaus on Heinosen ym. (2016, 222) mukaan perusopetuslain mukainen. Lapsen hyvinvoinnin näkökulmasta ei vaikuta kuitenkaan kovin johdonmukaiselta, että saman ikäisen, tai jopa saman lapsen tarve aikuisen turvalle matkallaan voidaan eri aikoina päivää tai eri järjestelmien piirissä tulkita näin erilaisiksi. Joissain kunnissa oli tehty myös muunlaisia linjauksia, esimerkiksi niin että kaikki esiopetusikäiset tarvitsivat aikuisen hakijan. Lisäksi yksin kulkemiseen liittyen yhdessä kunnassa lapsen

siirtyminen kahden eri palvelun välillä oli vanhempien, ei palvelujen järjestäjän, vastuulla.

Vaikka esiopetusvuoden palveluita ei ole aiemmin tutkittu kokonaisuutena, tukevat esiopetusta koskevat tutkimukset ja raportit tämän tutkimuksen tuloksia. Esiopetuksen osalta on aiemmin kiinnitetty huomiota sekä käytäntöjen (Kinos & Palonen 2013, 33) että laadun (Brotherus 2004; Esiopetuksen tila Suomessa 2004; Hujala ym. 2012; Karikoski, 2008) vaihtelevuuteen. Tässä tutkimuksessa ei tutkittu varsinaisesti kasvatuksen laatua, mutta vuorovaikutukseen vaikuttavia tekijöitä sekä ryhmän kokoa, aikuisten ja lasten välistä suhdelukua ja henkilökunnan koulutusta pidetään olennaisina tekijöinä myös varhaiskasvatuksen laadun kannalta (CARE 2014, 84; Rentzou & Sakellariou 2011, 367). Lisäksi esiopetusryhmien koosta olevat tiedot Esiopetuksen laatu -raportissa ovat samansuuntaisia tämän tutkimuksen tulosten kanssa: siinäkin esiopetusryhmien koot vaihtelivat alle viiden lapsen ja 30 lapsen välillä. Raportissa nähtiin myös tarvetta esiopetuksen hallinnollisen aseman selkiyttämiseen perusopetuksen ja varhaiskasvatuksen välissä. (Hujala ym. 2012, 16, 96).

Esiopetuksen osalta on lisäksi arvioitu, että sen alueellisessa yhdenvertaisuudessa olisi parannettavaa (Sivistyslautakunnan mietintö 2014). Myöskään tässä tutkimuksessa lasten keskinäinen yhdenvertaisuus ja koulutuksellinen tasa-arvo eivät toteutuneet parhaalla mahdollisella tavalla: kunnat järjestivät esiopetusvuoden palveluita tavoilla, joissa hyvinvoinnin edellytykset vaihtelevat. Palvelukokonaisuus, johon lapsi osallistui, näyttäisi riippuneen ensisijaisesti hänen asuinpaikastaan. Vanhemmilla tai lapsella ei vaikuta olevan mahdollisuutta vapaasti valita sellaista palvelukokonaisuutta, jossa hyvinvoinnin edellytykset toteutuisivat heidän näkemyksensä mukaan esiopetusvuoden vaihtoehdoista parhaiten.

4.2 Tutkimuksen arviointi

Laadullisen tutkimuksen arvioinnissa olennaista on tarkastella koko tutkimusprosessin luotettavuutta. Perinteisten validiteetin ja reliabiliteetin

asemesta laadullisessa tutkimuksessa luotettavuutta voidaan arvioida esimerkiksi siirrettävyyden, vahvistuvuuden, varmuuden ja uskottavuuden näkökulmista. (Eskola & Suoranta 1998).

Siirrettävyyden osalta tämän tutkimuksen tulokset eivät ole sellaisenaan siirrettävissä koskemaan muita Suomen kuntia tai niiden esiopetusvuoden palvelujärjestelmiä. Tutkimus sisältää kuitenkin asukasmäärältään hyvin eri kokoisia kuntia ja kunnat sijoittuvat eri puolille Suomea. Tämän vuoksi ne antavat paremmin viitteitä koko Suomea koskevasta tilanteesta kuin jos kunnat olisivat keskenään saman kokoisia ja valittu maantieteellisesti läheltä toisiaan. Tutkimuskuntien asukasmäärä on vuoden 2015 tilastotietojen mukaan yhteensä noin 1,3 miljoonaa asukasta (Tilastokeskus), mikä on noin 24 prosenttia koko maan asukasmäärästä samana vuonna (SVT 2015). Tutkimuksen tulosten voidaan siis katsoa kattavan melko merkittävän osan Suomen esiopetusikäisistä.

Vahvistuvuutta tässä tutkimuksessa ei voitu juurikaan osoittaa sillä, että tutkimustuloksia olisi voitu verrata muihin samaa ilmiötä koskeviin tutkimuksiin. Tämä johtuu siitä, että näkökulma esiopetusvuoden palveluihin palvelukokonaisuuksina on uusi. Tukea lasten hyvinvointia ja yhdenvertaisuutta koskeville tutkimustuloksille saatiin kuitenkin kahdesta tuoreesta asiantuntijoiden kannanotosta sekä pelkkää esiopetusta koskevistä tutkimuksista ja raporteista.

Varmuutta tutkimukseen on pyritty saavuttamaan sillä, että tutkimusta on lähestytty mahdollisimman avoimesti huomioiden myös sellaiset asiat, joita etukäteen ei osattu ennakoita, sekä raportoimalla ne mahdollisimman selvästi. Tässä tutkimuksessa ei esimerkiksi saatu esille kaikkien palvelukokonaisuuksien osalta kaikkia aineistorunkoon tarvittavia tietoja. Osittain tämä johtuu siitä, että haastateltavilla ei varhaiskasvatuksen esimiehinä ollut tietoa perusopetuksen järjestelmistä. Haastateltavilla ei myöskään aina ollut tarkkaa tietoa ympärivuorokautisen päiväkodin toiminnasta, etenkin jos sellaista ei kuulunut heidän omaan työalueeseensa. Haastateltavia olisi ollut hyvä olla kunnista sekä varhaiskasvatuksen että perusopetuksen puolelta, ja

etukäteen olisi voitu paremmin pyrkiä tarkistamaan, että haastateltavalla on tietoa tutkimuksen kannalta olennaisista asioista. Haastattelun kysymysten lähettäminen etukäteen ei ollut tältä osin riittävä varmistus.

Tietojen jäämiseen puutteellisiksi oli syynä myös se, että joissain haastatteluissa esiopetusvuoden palvelukokonaisuuksia oli käsiteltävänä niin monta, että haastattelijan oli vaikea hahmottaa niitä tarkasti yhden haastattelun aikana. Tätä ei osattu tutkimuksessa ennakoida. Myös haastateltavat kokivat joskus haasteelliseksi kaikkien vaihtoehtojen selittämisen, mitä kuvaa tämä erään haastateltavan puheenvuoro haastattelun lopussa:

Kyllä mun mielestä tässä kaikki oleellinen tuli mutta ite kun etukäteen yritti miettiä ni mietti että tää on ihan toivotonta selittää kun on niin monenlaisia eri ratkasuja ja sitten kuitenkin kun on myös on sitten haja-asutustakin ja muuta että on niinkun kaikenlaisia tuota yhdysluokkia ja erityisryhmiä ja vaikka minkälaisia ja kuljetusmatkat vaihtelee hirveästi mutta että tuota kyllä musta nyt tässä aika kattavasti tuli se sillisalaatti mitä meillä on tarjolla.

Palvelukokonaisuuksien selvittämisen haastetta kuvaa lisäksi se, että nopeimmillaan haastatteluissa palvelukokonaisuudet saatiin selvitettyä noin 15 minuutissa, kun taas osassa haastatteluista samojen kysymysten käsittelemiseen kului lähes 50 minuuttia.

Uskottavuuden osalta olen tutkijana pyrkinyt olemaan mahdollisimman huolellinen tulkitessani haastateltavien vastauksia, jotta tulkintani olisivat mahdollisimman lähellä sitä, mitä haastateltavat ovat vastauksissaan tarkoittaneet. Faktanäkökulmasta huolimatta tämä ei ollut tutkimuksessa mitenkään itsestään selvää, vaan yksittäiset tiedot tai palvelukokonaisuudet olivat haastatteluissa hyvinkin pirstaleisina tietoina. Luin aineistoa kokonaisuutena ja osina moneen kertaan, jotta kokonaisuudet välittyisivät varmasti mahdollisimman todenmukaisina. Lisäksi palasin aineistoon sekä haastattelukokonaisuuksina että koodilistojen avulla useasti analyysin aikana.

4.3 Käytännön hyödyt ja jatkotutkimushaasteet

Tämän tutkimuksen tulokset avaavat yhden näkökulman esiopetusvuoden palveluiden nykytilanteen tarkasteluun Suomessa. Kunnille tutkimuksen tulokset voivat olla avuksi heidän suunnitellessaan ja kehittäessään

esiopetusvuoden palveluita. Kunnat voivat saada tuloksista tietoa siitä, millaisia ratkaisuja muissa kunnissa on tehty palvelujen järjestämiseksi sekä siitä millaisista näkökulmista lasten hyvinvointia voidaan palvelukokonaisuuksissa tarkastella.

Kansallisesta näkökulmasta esiopetusikäisten lasten yhdenvertaisuuden ja koulutuksellisen tasa-arvon tilanne vaikuttaa tulosten perusteella kyseenalaiselta. On syytä pohtia, tulisiko esiopetusvuoden palveluita säädellä nykyistä tarkemmin ja tiukemmin vai riittääkö nykyisten lakien ja asetusten tulkintapojen selkeyttäminen. Tulisi myös selvittää, onko vanhemmilla aito mahdollisuus valita lapselleen esiopetuksen täydentäväksi hoidoksi varhaiskasvatus silloin, kun kunnassa on tarjolla muitakin ratkaisuja. Tutkimus antaa viitteitä myös siitä, että vuorohoitoa tarvitsevien lasten yhdenvertaisuuden turvaamiseksi esiopetuksen järjestämisen ja velvoittavuuden tulkinta vuorohoitoa tarvitsevilla lapsilla kaipaisi lisäohjausta.

Jatkossa esiopetusvuoden palvelukokonaisuuksia olisi hyödyllistä tutkia myös muista näkökulmista. Esimerkiksi vanhempien ja perheiden näkemykset toisivat uutta tietoa palvelujen järjestämisen käytännön vaikutuksista. Kuntien palvelutarjonnan tai palveluohjauksen vaikutukset perheiden yhdenvertaisuuden näkökulmasta ja niiden vaikutukset vanhempien tekemiin valintoihin olisivat yhtä lailla mielenkiintoisia tutkimusaiheita. Tähän tutkimukseen kerätyn aineiston perusteella olennaisia eroja perheiden kannalta voi kuntien välillä olla esimerkiksi täydentävän hoidon vaihtoehtojen tarjoamisessa, loma-aikojen hoidon järjestämisessä, esiopetuksen velvoittavuuden tulkinnassa ja vuorohoidon järjestämisessä.

Koska tässä tutkimuksessa saatiin hyvin yleisluontoista tietoa lasten hyvinvoinnista esiopetusvuoden palvelukokonaisuuksissa, olisi jatkossa mielenkiintoista selvittää lasten arkea niissä tarkemmin esimerkiksi tekemällä tarkkaa seurantaä yksittäisten lasten arjesta. Näin saataisiin tarkempaa tietoa mm. lapsen päivittäisten ja viikoittaisten vuorovaikutussuhteiden määrästä. Olisi myös hyvä selvittää päivittäisen, pitkäaikaisen että järjestelmien pysyvyyden muutosten vaikutuksia lasten hyvinvointiin esiopetusikäisten

lasten kohdalla. Lisäksi tarvittaisiin tarkempaa tutkimusta ryhmän käsitteestä sekä ryhmäkokojen ja suhdelukujen toteutumisesta esiopetusvuoden palveluissa. Erittäin tärkeää olisi myös saada lasten oman näkökulma ja ääni esiin esimerkiksi haastattelemalla heitä.

LÄHTEET

- Aamulehti, 12.4.2016. Keskustelu eppu-kerhoista jatkuu mielipide-sivulla: vanhemmat ovat pääsääntöisin olleet tyytyväisiä.
<http://www.aamulehti.fi/kotimaa/keskustelu-eppu-kerhoista-jatkuu-mielipide-sivulla-vanhemmat-ovat-paasaantoisesti-olleet-tyytyvaisia-23576340> Luettu 22.2.2017.
- Aamulehti, 13.4.2016. Kaupunki vastaa kysymyksiin: Tampereen eskariuudistuksesta tuli iso sotku.
<http://www.aamulehti.fi/kotimaa/kaupunki-vastaa-kysymyksiin-tampereen-eskariuudistuksesta-tuli-suuri-sotku-23578018/> Luettu 3.12.2016.
- Asetus lasten päivähoidosta. 16.3.1973/239.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730239> Luettu 22.2.2016.
- Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 14.12.1998/986.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980986> Luettu 22.2.2016.
- Aluehallintovirasto 2016. Tiedotteet. Tampereen kaupungin esiopetuksessa olevien lasten varhaiskasvatuksen järjestämistä on laiminlyöty.
<https://www.avi.fi/web/avi/-/tampereen-kaupungin-esiopetuksessa-olevien-lasten-varhaiskasvatuksen-jarjestamista-on-laiminlyoty-lansi-ja-sisa-suomi-#.WHCS7IOLTIU> Luettu 7.1.2017.
- Baker, J., Lynch, K., Cantillon, S. & Walsh, J. 2004. Equality. From theory to action. Equality Studies Centre, University College Dublin.
<http://www.palgraveconnect.com/pc/doi/finder/view/10.1057/9780230508088> Luettu 7.2.2017.
- Barter, C. & Renold, E. 1999. The Use of Vignettes in Qualitative Research. Social Research Update 25.
- Brotherus, A. 2004. Esiopetuksen toimintakulttuuri lapsen näkökulmasta. Helsinki: Yliopistopaino.
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/20018/esiopetu.pdf?sequence=1> Luettu 22.2. 2016.
- Burchinal, M.R., Cryer, D. & Clifford, R.M. 2002. Caregiver training and classroom quality in childcare centres. Applied Developmental Science 6 (1), 2-11. http://www.tandfonline.com.ezproxy.jyu.fi/doi/abs/10.1207/S1532480XADS0601_01 Luettu 13.3.2016.
- CARE. 2014. Curriculum quality analysis and impact review of European early childhood education and care (ECEC). D2.1: Overview of European ECEC curricula and curriculum template. http://ecec-care.org/fileadmin/careproject/Publications/reports/CARE_WP2_D2_1_European_ECEC_Curricula_and_Curriculum_Template.pdf Luettu 26.8.2016.
- De Schipper, J. C., Tavecchio, L. W. C., Van IJzendoorn, M. H & Linting, M. A. 2003. The relation of flexible childcare to quality of center daycare and children's sosio-emotional functioning: A survey and observational study.

- Infant Behavior & Development, 26 (3), 300–325.
<http://www.sciencedirect.com.ezproxy.jyu.fi/science/article/pii/S016363830300033X> Luettu 15.3.2016.
- De Schipper, E. J., Riksen-Walraven, J. M. & Geurts, S. A. E. 2006. Effects of Child-Caregiver Ratio on the Interactions Between Caregivers and Children in Child-Care Centers: an Experimental Study. *Child Development* 77 (4), 861 - 874.
<http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=514f3df3-abae-416d-b998-841d9691e682%40sessionmgr4010&vid=7&hid=4206> Luettu 15.3.2016.
- Elo, S. & Kyngäs, H. 2008 The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing* 62(1), 107–115.
<http://web.b.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=32368134-fff2-439e-96a5-4e362625b2da%40sessionmgr103> Luettu 27.9.2016.
- Esiopetuksen tila Suomessa. 2004. Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle esiopetusuudistuksen vaikutuksista ja asetettujen tavoitteiden toteutumisesta. Opetusministeriön julkaisuja 2004:32.
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2004/liitteet/opm_186_opm32.pdf?lang=fi Luettu 24.2.2016.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino. <https://www-ellibslibrary-com.ezproxy.jyu.fi/reader/9789517685047> Luettu 29.3.2016.
- Etelälahti, A. 2014. Näkökulmia esiopetuksen vaikuttavuuden tutkimiseen. Vaikuttavuustutkimus vuoden 2000 esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden pohjalta.
<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/95327/978-951-44-9495-6.pdf?sequence=1> Luettu 24.2.2016.
- Folmer-Annevelink, E., Doolaard, S., Mascareno, M. & Bosker, R.J. 2010. Class size effects on the number and types of student-teacher interactions in primary classrooms. *The Journal of Classroom Interaction* 45 (2), 30-38.
<http://search.proquest.com.ezproxy.jyu.fi/docview/817731850/800E73F8FCE04BF5PQ/6?accountid=11774> Luettu 13.9.2016.
- Fredriksson, P., Öckert, B. & Oosterbeek, H. 2013. Long-term effects of class size. *Quarterly Journal of Economics* 128 (1), 249-285.
<http://web.b.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=a5ca1243-1fc9-45fe-b482-d053d30503f3%40sessionmgr104> Luettu 13.9.2016.
- Fredriksson, P., Öckert, B. & Oosterbeek, H. 2014. Inside the black box of class size: Mechanisms, behavioral responses, and social background. IZA Discussion Paper series 8019.
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2409541 Luettu 13.9.2016.
- Fukkink, R. G. & Lont, A. 2007. Does training matter? A meta-analysis and review of caregiver training studies. *Early Childhood Research Quarterly* 22 (3), 294-311.

- <http://www.sciencedirect.com.ezproxy.jyu.fi/science/article/pii/S0885200607000336> Luettu 14.9.2016.
- Gevers Deynoot-Schaub, M. J. J. M., & Riksen-Walraven, J. M. A. 2005. Child care under pressure: The quality of Dutch centers in 1995 and 2001. *Journal of Genetic Psychology*, 166 (3), 280 – 296. <http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=4f51bd4c-537a-41df-957e-e66e64c7f81d%40sessionmgr4008&vid=3&hid=4206> Luettu 23.9.2016.
- Guest, G., MacQueen, K.M. & Namey, E.E. 2012. *Data Reduction Techniques*. Teoksessa Guest, G., MacQueen, K.M. & Namey, E.E. *Applied Thematic Analysis*. <http://methods.sagepub.com.ezproxy.jyu.fi/book/applied-thematic-analysis/n6.xml> Luettu 25.2.2017.
- HE 134/2016. Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2017. <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2016/20160134.pdf> Luettu 3.12.2016.
- Heinonen, H., Iivonen, E., Korhonen, M., Lahtinen, N., Muuronen, K., Semi, R. & Siimes, U. 2016. *Lasten oikeudet ja aikuisten vastuut varhaiskasvatuksessa*. Juva: Bookwell Oy.
- Hestenes, L.L., Cassidy, D.J., Shim, J. & Hegde, A.V. 2008. Quality in inclusive preschool classrooms. *Early Education and Development* 19 (4), 519-540. <http://www-tandfonline-com.ezproxy.jyu.fi/doi/full/10.1080/10409280802230973> Luettu 25.2.2016.
- Holkeri-Rinkinen, L. 2009. *Aikuinen ja lapsi vuorovaikutusta rakentamassa: diskurssianalyttinen tutkimus päiväkodin arjesta*. Tampere: Tampereen yliopisto. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66472/978-951-44-7692-1.pdf?sequence=1> Luettu 23.2.2016.
- Hujala, E., Backlund-Smulter, T., Koivisto, P., Parkkinen, H., Sarakorpi, H., Suortti, O., Niemelä, T., Kuronen, I., Knubb-Manninen, G., Smeds-Nylund, A-S., Hietala, R. & Korkeakoski, E. 2012. *Esiopetuksen laatu. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 61*. Jyväskylä: Koulutuksen arviointineuvosto. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/39905/978-951-39-4807-8.pdf?sequence=1> Luettu 4.3.2017.
- Jakku-Sihvonen, R. 2009. *Tasa-arvo ja laatu koulutuksen kehittämisperusteina*. Teoksessa K. Nyyslä, & R. Jakku-Sihvonen (toim.) *Alueellinen vaihtelu koulutuksessa. Temaattinen tarkastelu alueellisen tasa-arvon näkökulmasta*. Helsinki: Opetushallitus, 25-37.
- Kalliala, M. 2011. Look at me! Does the adult truly see and respond to the child in Finnish day-carecentres? *European Early Childhood Education Research Journal* 19 (2), 237-253. <http://www-tandfonline-com.ezproxy.jyu.fi/doi/full/10.1080/1350293X.2011.574411> Luettu 25.2.2016.
- Kalland, M. 2012. *Päivähoidon laatu*. Teoksessa Kanninen, K. & Sigfrids, A. *Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin*. Juva: PS-kustannus.
- Karikoski, H. 2008. *Lapsen koulunaloittaminen ekologisena siirtymänä. Vanhemmat informantteina lapsen siirtymisessä esiopetuksen*

- kasvuympäristöistä perusopetuksen kasvuympäristöön.
<http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514287459.pdf> Luettu 24.2.2016.
- Kinos, J. & Palonen, T. 2013. Selvitys esiopetuksen velvoittavuudesta. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2013:5.
<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2013/liitteet/tr05.pdf?lang=fi> Luettu 25.2.2016.
- Korhonen, M. 2017. Esikoululaisen päivää ei saa pirstoa.
http://www.vanhempainliitto.fi/ajankohtaista/blogivieraat/79/esikoululaisen_paivaa_ei_saa_pirstoa Luettu 25.2.2017.
- Krueger, A.B. 1999. Experimental estimates of education production functions. *The Quarterly Journal of Economics* 114 (2), 497-532.
<http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=e200fcb6-bdc7-4ab0-977a-d8846ed45f30%40sessionmgr4007&vid=3&hid=4206> Luettu 13.9.2016.
- Kyngäs, H., Elo, S., Pölkki, T., Kääriäinen, M. & Kanste, O. 2011. Sisällönanalyysi suomalaisessa hoitotieteellisessä tutkimuksessa. *Hoitotiede* 23 (2), 138-148.
https://www.researchgate.net/publication/261723764_Sisallanalyysi_suomalaisessa_hoitotieteellisessa_tutkimuksessa Luettu 20.10.2016.
- Kyrönlampi-Kylmänen, T. 2007. Arki lapsen kokemana: eksistentiaalis-fenomenologinen haastattelututkimus. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilön kelpoisuusvaatimuksista 29.4.2005/272. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2005/20050272> Luettu 22.2.2016.
- Latvala, E. & Vanhanen-Nuutinen, L. 2003. Laadullisen hoitotieteellisen tutkimuksen perusprosessi: Sisällönanalyysi. Teoksessa Janhonen, S. & Nikkonen, M. (toim.) Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä.
- Lindahl, M. 2005. Home versus school learning: A new approach to estimating the effect of class size on achievement. *Scandinavian Journal of Economics*. 107 (2), 375-394.
<http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=dc160550-b10f-47f6-bab8-f28c64ee982c%40sessionmgr4006&vid=3&hid=4206> Luettu 14.9.2016.
- Mahkonen, S. 2015. Varhaiskasvatuslaki. Helsinki: Edita.
- Mikkola, P. & Nivalainen, K. 2009. Lapselle hyvä päivä tänään. Näkökulmia 2010-luvun varhaiskasvatukseen. Saarijärvi: Pedatieto.
- Morrissey, T.W. 2009. Multiple child-care arrangements and young children's behavioral outcomes. *Child Development* 80 (1), 59-76.
<http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/detail/detail?vid=2&sid=aa9ce3fe-0fed-44ab-a60b-1554821ecf1e%40sessionmgr4009&hid=4206&bdata=JnNpdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=36386340&db=afh> Luettu 26.2.2016.
- Murto, M. 2017. Esiopetus vuorohoidossa. Pro gradu -tutkielma.
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/53079/URN%3aNB%3afi%3ajyu-201702211499.pdf?sequence=1> Luettu 2.3.2017.

- NICHD. 1999. Child outcomes when childcare center classes meet recommended standards for quality. *American Journal of Public Health* 89 (7), 1072-1077.
<http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=83aa0f81-75ac-4806-a80d-731bc015725d%40sessionmgr4010&vid=3&hid=4206> Luettu 26.2.2016.
- Nyyssölä, K. 2009. Koulutustarjontaan vaikuttavat tekijät perusopetuksessa. Teoksessa Nyyssölä, K. & Jaku-Sihvonen, R. (toim.) *Alueellinen vaihtelu koulutuksessa. Temaattinen tarkastelu alueellisen tasa-arvon näkökulmasta*. Helsinki: Opetushallitus, 195-211.
- OAJ. Esiopetuksessa olevan lapsen oikeutta varhaiskasvatukseen ei saa heikentää.
<http://www.oaj.fi/cs/oaj/Esiopetuksessa%20olevan%20lapsen%20oikeutta%20varhaiskasvatukseen%20ei%20saa> Luettu 22.2.2017.
- OECD. 2012. Starting strong III: A quality toolbox for early childhood education and care. Executive summary.
<https://www.oecd.org/edu/school/49325825.pdf> Luettu 13.9. 2016.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2015. Esiopetuksesta velvoittavaa 1.8.2015 alkaen. Verkkouutinen 28.5.2015.
<http://www.minedu.fi/OPM/Verkkouutiset/2015/05/esiopetus.html> Luettu 25.2.2016.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2011. Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit. Tavoitteena tietoon perustuva lapsipolitiikan johtaminen. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:3.
<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2011/liitteet/OKMtr3.pdf?lang=fi> Luettu 19.4.2016.
- Opetusryhmien tila Suomessa. Selvitys eduskunnan sivistysvaliokunnalle esi- ja perusopetuksen opetusryhmien nykytilasta. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:4.
<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2014/liitteet/tr04.pdf?lang=fi> Luettu 22.2.2016.
- Pekki, A. & Tamminen, T. 2002. Lapsen ehdoilla. Kunnallisalan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisut, nro 33. Vammala: Vammalan kirjapaino. <http://docplayer.fi/6541769-Anu-pekki-tuula-tamminen-lapsen-ehdoilla-kunnallisalan-kehittamissaatio.html> Luettu 19.10.2016.
- Perusopetusasetus 20.11.1998/852.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980852> Luettu 22.2.2016.
- Perusopetuslaki 21.8.1998/628.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628> Luettu 22.2.2016.
- Pianta, R.C. & Stuhlman, M.W. 2004. Teacher-child relationships and children's success in the first years of school. *School psychology review* 33 (3), 444-458.
<http://search.proquest.com.ezproxy.jyu.fi/docview/219653812/5D01DFB8A77D455EPQ/13?accountid=11774> Luettu 15.9.2016.
- Rentzou, K., & Sakellariou, M. 2011. The quality of early childhood educators: children's interaction in Greek day care centers. *Early Childhood*

- Education Journal 38 (5), 367-376. <https://link-springer-com.ezproxy.jyu.fi/article/10.1007/s10643-010-0403-3> Luettu 13.9.2016.
- Rouvinen, R. 2007. "Tässä työssä yhdistyy kaikki": lastentarhanopettajat toimijoina päiväkodissa. Joensuu: Joensuun yliopisto. Kasvatustieteellisiä julkaisuja 119. http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-458-903-1/urn_isbn_978-952-458-903-1.pdf Luettu 24.2.2016.
- Rusanen, E. 2011. Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. Porvoo: Bookwell.
- Ruusuvuori, J. 2010. Litteroijan muistilista. Teoksessa Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) Haastattelun analyysi. <https://www-ellibslibrary-com.ezproxy.jyu.fi/reader/9789517685023> Luettu 16.4.2016.
- Sandstrom, H. 2012. The characteristics and quality of pre-school education in Spain. International Journal of Early Years Education 20 (2), 130-158. <http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=6ac1dfb2-6b14-498f-81b3-e72c9f26db76%40sessionmgr4010&vid=3&hid=4206> Luettu 12.9.2016.
- Sinkkonen, J. 2008. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. Juva: WS Bookwell Oy. Sivistyslautakunnan mietintö 11/2014 vp. <https://www.eduskunta.fi/FI/Vaski/sivut/trip.aspx?triptype=Valtiopai vaAsiakirjat&docid=sivm+11/2014> Luettu 13.10.2016.
- Strandell, H. 2012. Lapset iltapäivätoiminnassa. Koululaisten valvottu vapaa-aika. Tallinna: Gaudeamus.
- SVT Suomen virallinen tilasto. Väestön ennakkotilasto. Syyskuu 2015. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/vamuu/2015/09/vamuu_2015_09_2015-10-27_tie_001_fi.html Luettu 25.2.2017.
- TENK Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Hyvä tieteellinen käytöntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf Luettu 31.1.2017.
- Tiittula, L. & Ruusuvuori, J. 2005. Johdanto. Teoksessa Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.
- Tilastokeskus. Kuntien avainluvut. <http://www.stat.fi/tup/alue/kuntienavainluvut.html#?active1=075&year=2016> Luettu 25.2.2017.
- Tilastokeskus. 2017. Kuntaryhmitys. http://tilastokeskus.fi/meta/luokitukset/kunta/001-2017/kunta_kr.html Luettu 31.1.2017.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Uusi Suomi, 5.6.2015. Päivähoidosta nousi äläkkä: Näin asiantuntija vastaa. <https://www.uusisuomi.fi/kotimaa/82764-paivahoitosuunnitelmasta-nousi-alakka-asiantuntija-vastaa> Luettu 3.12.2016.
- Varhaiskasvatuslaki 19.1.1973/36. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036> Luettu 22.2.2016.

Virtanen, J. 2008. Esiopetuksen polut ja koulutusjärjestelmän muutos. *Kasvatus* 39 (3), 138-148. <http://elektra.helsinki.fi.ezproxy.jyu.fi/se/k/0022-927-x/39/3/esiopetu.pdf> Luettu 26.2.2016.

Westen, P. 1985. The Concept of Equal Opportunity. *Ethics* 95 (4), 837-850. http://www.jstor.org.ezproxy.jyu.fi/stable/2381260?seq=1#page_scan_tab_contents Luettu 13.2.2017.

LIITTEET

Liite 1. Haastattelukysymykset

Hei ja kiitos osallistumisesta tutkimukseen!

Pyydän puhelinhaastattelussa sinua vastaamaan ensin kolmeen yleisempään kysymykseen ja sen jälkeen siihen, millaisia **erilaisia vaihtoehtoja** teidän alueellanne on tarjolla kolmen esitellyn lapsen esiopetuksen ja täydentävän hoidon järjestämiseen. Tarkoitus on siis käydä läpi kaikki jollakin olennaisella tavalla toisistaan eroavat vaihtoehdot kunkin lapsen kohdalla. Lopuksi kysyn, haluatko tuoda esille tästä aiheesta jotain sellaista, mikä ei ole keskustelussamme vielä tullut esille.

- Minkä kunnan tai alueen osalta vastaat näihin kysymyksiin?
- Kuinka pitkiä matkoja esiopetukseen alueellanne on ja millaiset kyyditysjärjestelyt alueellanne on käytössä?
- Millaiset asiat vaikuttavat siihen mikä esiopetus- ja/tai täydentävän hoidon paikka kullekin lapselle valikoituu? Esimerkiksi asuinpaikka, vanhempien toive, erityisen tuen tarve tms.

Ensimmäinen lapsi on *Ville*. Villen äiti on kotona hoitovapaalla pienemmän sisaruksen kanssa, joten Ville tarvitsee **vain esiopetusta, ei lainkaan täydentävää hoitoa**.

- Missä ja miten Villen esiopetus järjestetään?
- Millainen on ryhmän koko?
- Onko ryhmässä myös muita kuin esiopetusikäisiä lapsia?
- Montako aikuista on ryhmässä ja mitkä ovat heidän työnkuvansa sekä koulutuksensa?
- Saako Ville lähteä esiopetuspäivän jälkeen yksin kävellen kotiin noin kilometrin päähän?

Toinen lapsi on *Kaisa*. Kaisan vanhemmat ovat päivätyössä, joten Kaisa tarvitsee **esiopetuksen lisäksi täydentävää hoitoa puoli kahdeksan ja viiden välillä** hieman vaihdellen.

- Missä ja miten Kaisan esiopetus sekä täydentävä hoito järjestetään?
- Millaisia ovat ryhmän / ryhmien koot ja lasten ikärakenne?
- Kuinka paljon aikuisia on ja mitkä ovat heidän työnkuvansa sekä koulutuksensa?
- Mikäli esiopetus ja täydentävä hoito ovat eri ryhmissä, onko eri ryhmillä sama vai eri sijainti, miten siirtymä hoidetaan?
- Mikäli esiopetus on järjestetty koulun yhteydessä, missä Kaisa on hoidossa koulun loma-aikoina?

Kolmas lapsi on *Minttu*. Mintun äiti on yksinhuoltaja ja hän tekee kolmivuorotyötä sekä arkena että viikonloppuna. Minttu tarvitsee siis **esiopetuksen lisäksi täydentävää hoitoa epättyypillisinä aikoina.**

- Missä ja miten Mintun esiopetus sekä täydentävä hoito järjestetään?
  - Millaisia ovat ryhmän / ryhmien koot ja lasten ikärakenne?
  - Kuinka paljon aikuisia on ja mitkä ovat heidän työnkuvansa sekä koulutuksensa?
  - Mikäli esiopetus ja täydentävä hoito ovat eri ryhmissä, onko eri ryhmillä sama vai eri sijainti, miten siirtymä hoidetaan?
  - Mikäli esiopetus on järjestetty koulun yhteydessä, missä Minttu on hoidossa koulun loma-aikoina?
  - Järjestetäänkö esiopetusta silloin kun Minttu tarvitsee muutenkin hoitoa, vai onko esiopetukselle tietty aika?
  - Onko Mintulla velvollisuus osallistua esiopetukseen, jos se järjestetään tiettyyn aikaan, vaikka hänellä ei olisi silloin juuri hoidon tarvetta?
  - Säädeläänkö tai seurataanko jotenkin sitä, että Mintun esiopetus- ja hoitopäivät eivät ole kohtuuttoman pitkiä ja että hänellä on viikossa myös vapaapäiviä?
-
- Haluatko sanoa lopuksi aiheesta vielä jotain, mikä ei ole tullut keskustelussamme esille?

Liite 2. Muokkaukset haastattelukysymyksiin

Tässä esitettynä vain ne vinjetit, joihin muokkauksia tehtiin. Muokatut kohdat on merkattu alleviivauksella.

Ensimmäinen lapsi on *Ville*. Villen äiti on kotona hoitovapaalla pienemmän sisaruksen kanssa, joten Ville tarvitsee **vain esiopetusta, ei lainkaan täydentävää hoitoa**.

- Missä ja miten Villen esiopetus järjestetään?
- Millainen on ryhmän koko?
- Onko ryhmässä myös muita kuin esiopetusikäisiä lapsia?
- Montako aikuista on ryhmässä ja mitkä ovat heidän työnkuvansa sekä koulutuksensa?
- Saako Ville lähteä esiopetuspäivän jälkeen yksin kävellen kotiin noin kilometrin päähän?
- Mikäli Villen vanhemmat haluavat Vилlelle osa-aikaista hoitoa koulun loma-aikoina, onko se mahdollista ja miten se tällöin järjestetään?

Kolmas lapsi on *Minttu*. Mintun äiti on yksinhuoltaja ja hän tekee kolmivuorotyötä sekä arkena että viikonloppuna. Minttu tarvitsee siis **esiopetuksen lisäksi täydentävää hoitoa epätyypillisinä aikoina**.

- Missä ja miten Mintun esiopetus sekä täydentävä hoito järjestetään?
- Millaisia ovat ryhmän / ryhmien koot ja lasten ikärakenne?
- Kuinka paljon aikuisia on ja mitkä ovat heidän työnkuvansa sekä koulutuksensa?
- Mikäli esiopetus ja täydentävä hoito ovat eri ryhmissä, onko eri ryhmillä sama vai eri sijainti, miten siirtymä hoidetaan?
- Mikäli esiopetus on järjestetty koulun yhteydessä, missä Minttu on hoidossa koulun loma-aikoina?
- Järjestetäänkö esiopetusta silloin kun Minttu tarvitsee muutenkin hoitoa, vai onko esiopetukselle tietty aika?
- Onko Mintulla velvollisuus osallistua esiopetukseen, jos se järjestetään tiettyyn aikaan, vaikka hänellä ei olisi silloin juuri hoidon tarvetta?
- Edeltävän kysymyksen näkökulmasta, säädelläänkö tai seurataanko jotenkin sitä, että Mintun esiopetus- ja hoitopäivät eivät ole kohtuuttoman pitkiä ja että hänellä on viikossa myös vapaapäiviä?

Liite 3. Haastattelupyyntö

Arvoisa varhaiskasvatuksen toimija

Kuntasi on yksi kymmenestä CHILDCARE-konsortiotutkimukseen mukaan lupautuneesta kunnasta. Hankkeessa tutkitaan varhaiskasvatuspalvelujen ja lastenhoidon tukien kokonaisuutta ja niiden paikallista vaihtelua tasa-arvon näkökulmasta. Tutkimuksen rahoittaa Strategisen tutkimuksen neuvosto (Suomen Akatemia) ja sen toteuttavat Jyväskylän yliopisto, Tampereen yliopisto ja Terveystieteiden tutkimuskeskus yhdessä.

Viime kevään aikana hankkeen tutkijat haastattelivat kunnallisia toimijoita varhaiskasvatuspalvelujen ja lastenhoidon tukien paikallisista järjestelmistä. Nyt olemme toteuttamassa rajatumpaa tiedonkeruuta, joka keskittyy esiopetuksen ja esiopetusvuoden täydentävän hoidon järjestämiseen. Toivomme, että osallistuisit tähän tiedonkeruuseen, joka toteutetaan puhelinhaastatteluilla kuluvan syksyn aikana. Haastattelut suorittaa pro gradu -tutkielmaansa Jyväskylän yliopiston varhaiskasvatustieteeseen valmisteleva Anni Kauppinen. Haastattelujen lähtökohtana ovat valmiit kysymykset, jotka lähetetään haastateltaville etukäteen sähköpostilla. Liitteessä on lisätietoa haastatteluista.

Toivomme lämpimästi, että olet käytettävissä haastatteluun. Otathan yhteyttä allekirjoittaneeseen 31.10.2016 mennessä ja ilmoitat osallistumisista koskevasta päätöksestäsi. Vastaa myös mielelläni kysymyksiisi ja kerron lisätietoa tästä CHILDCARE-hankkeen osasta.

Ystävällisin terveisin,

Maarit Alasuutari

Liite 4. Ote aineistorungosta vinjetistä Ville

	Ryhmäkoko lapset/ aikuiset	Suhde- luku	Kasvattajien koulutus	Ryhmän ikäjakauma	Pysyvyys
osapäiväryhmä päiväkodilla	13-26/1-2	1:13	ltot	pelkkiä esioppilaita	ei muutoksia
päiväkodin kokopäiväryhmä	16-48+	1:8, osa- aikalapset	ltot+lht	4-7v, mahdollisesti pienempiäkin	ei muutoksia
yhdysluokka	13-14/1		luokanopettaja	0-2lk, 0-4lk	ei muutoksia
erillisryhmä koululla	11-14/1-2	1:13	lto + mahdollisesti kk- ohjaaja	pelkkiä esioppilaita	ei muutoksia
osapäiväryhmä koululla	13-26/1-2	1:13	ltot	pelkkiä esioppilaita	ei muutoksia
kokopäiväryhmä päiväkodilla	8-24/1-3	1:8	ltot+lht	5-7v, mahd. myös 4v	ei muutoksia
osapäiväryhmä koululla	13/2		lo + avustaja	pelkkiä esioppilaita	ei muutoksia
erillisryhmä päiväkodissa	13/2		lto + kk-ohjaaja	pelkkiä esioppilaita	ei muutoksia
kokopäiväryhmä pk tai koulu	20/2	1:7	lto+lh	pelkkiä esioppilaita	ei muutoksia
kokopäiväryhmä pk tai koulu	26/2		2xltot	pelkkiä esioppilaita	ei muutoksia
osapäiväryhmä koululla	13-25	1:13	ltot+lht+avustajat	pelkkiä esioppilaita	ei muutoksia
yhdysluokka			lo + ohjaaja	0-2lk	ei muutoksia
erillisryhmä koulu tai pk	10-13 / 1-2	1:13	lto + kk-ohjaaja	pelkkiä esioppilaita	ei muutoksia
kokopäiväryhmä	23/3		2 lto + lh	3-7v.	ei muutoksia